

EVALUAČNÍ ZPRÁVA LOKALITY

TOUŽIM a TEPLÁ

Mgr. Ida Kaiserová, PhD.

Mgr. Petr Matoušek

Červenec 2015

Obsah

1. Úvod	4
2. Metodologie evaluace	5
2.1. Okolnosti evaluace	5
2.1.1. Diskontinuita času a osob	5
2.1.2. Kolaps projektů	5
2.2. Užití výzkumně-analytické metody	6
2.3. Rozhovory – “populační vzorek”	8
3. Charakteristika lokalit	9
3.1. Město Teplá	9
3.2. Vyloučené lokality Teplá - současný stav	10
3.3. Toužim	11
3.4. Vyloučené lokality Toužim/Dobrá Voda - současný stav	11
4. Vstup Agentury do lokality	12
4.1. Nejasná motivace k navázání spolupráce	12
4.2. Opominutí aktéři	13
4.3. Opomenuté historiky	13
4.4. Opomenuté studie	15
4.5. Špatné načasování	15
5. Evaluace lokálního partnerství Teplá/Toužim	15
5.1. Oblast bydlení	16
5.1.1. Bydlení – případ Teplá	16
5.1.2. Obchod s chudobou Teplá	18
5.1.3. Bydlení – případ Toužim	21
5.1.4. Bytová politika Toužim	21
5.2. Oblast vzdělání	22
5.2.1. Vzdělání – Teplá	22
5.2.2. Vzdělání – Toužim	24
5.3. Oblast zaměstnanosti	25
5.3.1. Zaměstnanost – Teplá	25
5.3.2. Zaměstnanost – Toužim	29
5.4. Oblast prevence a bezpečí	29

5.4.1.	Prevence a bezpečí – Teplá	29
5.4.2.	Prevence a bezpečí – Toužim	30
6.	Případové studie	31
6.1.	Referendum Toužim	31
6.2.	Referendum - Teplá	38
7.	Odchod ASZ, předání agendy, dění v obcích po ukončení spolupráce	43
7.1.	Situace v Toužimi	43
7.2.	Situace v Teplé	44
8.	Závěrečná doporučení	45
8.1.	Doporučení – meziresortní úroveň	46
8.2.	Doporučení organizační úroveň	48
8.3.	Doporučení – místní úroveň	49

1. Úvod

Tento text vznikl na základě projektu *Evaluace v Lokálních partnerstvích v lokalitách Teplá/Toužim*. Cílem této evaluace bylo vyhodnotit adekvátnost sociálních (integračních) politik a zjistit, zda odpovídají potřebám lidí ohrožených sociálním vyloučením a také vyhodnotit udržitelnost a efektivitu struktur sociálního začleňování v obci. Zadavatelem tohoto projektu je Úřad vlády České republiky, Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách (Agentura). Projekt realizoval výzkumný tým ve složení: Mgr. Ida Kaiserová, PhD. A Mgr. Petr Matoušek (dále jen výzkumný tým) v období květen – červenec 2015.

Tato evaluační zpráva navazuje na předchozí Evaluační zprávu lokality Toužim, Teplá ze září 2012, kterou realizovalo Demografické informační centrum, občanské sdružení (dále jen Evaluační zpráva I). Přesto je v mnoha ohledech jiná, protože hlavními událostmi v daných lokalitách byla referenda o sociálně inkluzivní politice, která v obou lokalitách dle rozhovorů klíčových partnerů znamenala de facto a posléze i de iure konec spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování. Proto nejobsáhlejší kapitoly této zprávy tvoří případové studie událostí spjatých s referendy.

Tím se dostáváme k rámcovému představení metod zpracování této evaluační zprávy. Metody zpracování se dají rozdělit do tří částí. První částí jsou rozhovory s klíčovými partnery, ať již zastoupenými v lokálním partnerství nebo ne; rozhovory s obyvateli lokalit, ve kterých jsme se snažili oslovovat nejen příslušníky romského etnika. Druhou částí jsou analýzy dokumentů, které jsme získali z různých veřejných zdrojů nebo od klíčových partnerů – v tomto případě šlo zejména o dokumenty různých institucí – složek veřejné i státní správy, neziskových organizací a dalších. Třetí částí byly opakované návštěvy jednotlivých lokalit a etnografické pozorování budov i lidí. Sběr dat proběhl v období květen – červenec 2015, kdy byl ukončen a následující události tak již nejsou a nemohou být součástí této zprávy.

Výchozím bodem pro naši analýzu byly materiály, které se základním popisem lokalit Teplá a Toužim zabývají. Jde zejména o tyto dokumenty: Evaluační zpráva I, Strategický plán sociálního začleňování v Toužimi a Teplé 2011-2013 (ASZS), Interaktivní mapa sociálně vyloučených lokalit - vznikla jako součást tzv. Gabalovy zprávy z roku 2006 - (GAC 2006) a Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji z roku 2013 (Dvořáková 2013). Dále jsme vycházeli z výročních zpráv neziskových organizací, případně dokumentů obcí. Přesto si myslíme, že tento popis lokalit má smysl.

Základní charakteristikou obou regionů Tepelska i Toužimska je velmi nízká osídlenost oblastí a zemědělský charakter krajiny. Tím ale podobnost obou lokalit končí. Situace v Teplé je dramatem, které má svůj počátek v dávné i nedávné historii. Na rozdíl od Toužimi, jejíž současný vývoj je v mnohém kompatibilní s jinými oblastmi České Republiky, je Tepelsko územím, které má svou vlastní silnou logiku. S nadsázkou lze použít předvolební heslo bývalé starostky Čížkové o tom, že: „Teplá se nedá vyprávět, ta se musí zažít“. Považujeme za problematické, že ve všech předchozích dokumentech, v nichž je Teplé oproti Toužimi věnován větší prostor, začíná její příběh dobou kolektivizace. Na utváření sociálně-kulturních forem života v této oblasti měl dominantní tisíc let trvající vliv klášter premonstrátů, který vtiskl celé oblasti jistý řád. Opominout tuto skutečnost považujeme za analyticky nedostatečné. V příběhu Teplé se proto snažíme vliv předválečného uspořádání oblasti vhodně analyticky uplatnit.

2. Metodologie evaluace

2.1. Okolnosti evaluace

Evaluaci tohoto nástroje je třeba vnímat v kontextu dvou okolností, se kterými jsme se my, výzkumníci, ale hlavně lidé v lokalitě (informátoři) potýkali.

2.1.1. Diskontinuita času a osob

S pětiletým odstupem je třeba vidět, že průběh a logika lokálního partnerství v paměti aktérů postupně „zaniká“. Dokumenty písemné povahy (až na zápisy a strategický plán, který byl znám již v době minulé evaluace) v podstatě neexistují a evaluátoři museli vycházet z výsledků rozhovorů, které byly s účastníky lokálního partnerství vedeny. Ne vždy byla v zapojených institucích zachována personální kontinuita, v podstatě jde o výjimky.

2.1.2. Kolaps projektů

Na rozdíl od předchozí okolnosti, kterou lze vnímat jako běžnou – lidé se mění a také zapomínají, tato okolnost - nezdár obou vlajkových projektů, je okolností mimořádnou. Odmítnutí nízkoprahových center v podstatě celou veřejností obou měst skrze uspořádaná referenda zcela převrátila vnímání politiky sociálního začleňování i jejího nositele - Agenturu. Obě obce se každá svým způsobem musely s vůlí voliče vyrovnat a v podstatě výsledky

lokálního partnerství odmítnout. Obdobně tento mechanismus funguje i na úrovni jednotlivců. Většina z nich důsledky odmítnutí vytěsňuje, pro některé je výsledek osobní prohrou.

Do lokalit jsme proto vstupovali s vědomím jistého napětí, které zde činnost Agentury mohla způsobit. Vedle formálních indikátorů, jejichž ověření jsme byli povinni v terénu provést, jsme se snažili získat také informace o událostech vedoucích k odmítnutí projektů sociálních center.

2.2. Užité výzkumně-analytické metody

Práce na evaluaci lokálního partnerství probíhala ve třech fázích. Přesto, že v této kapitole uvádíme tyto fáze chronologicky uspořádané, v průběhu šetření se tyto části překrývaly. Úvodní analýza dokumentů posloužila jako příprava pro následnou terénní práci. Na základě dat z terénu se ukázala potřeba doplnit data o další analýzu dokumentů, respektive získali jsme nové postřehy k novému čtení a interpretaci těchto materiálů. Třetí fází bylo zpracování dat do podoby evaluační zprávy.

Při zpracování tohoto textu a sběru dat jsme využili metody, které lze považovat za sociologické. Vycházeli jsme především z toho, že vstupujeme do určitých lokálních společenství, které mají vlastní kulturu, různé aktéry a různou strukturu. Proto jsme zvolili různé metody, které jsme vzájemně propojovali. Šlo zejména o tyto metody:

- Analýza dokumentů

Analýzou dokumentů je v tomto případě míněno jejich systematická analýza s ohledem na zadané téma (evaluace lokálního partnerství, naplnění cílů uvedených ve strategickém plánu, změny v jednání či diskurzech zúčastněných aktérů).

Analyzovány byly zejména tyto dokumenty:

strategický plán lokálního partnerství;

strategické dokumenty obcí vztahující se k sociálně-integračním politikám (Koncepce bezpečí a prevence kriminality);

zápisy z relevantních jednání obce a dalších partnerů;

příslušné dokumenty Agentury pro sociální začleňování;

relevantní projektová dokumentace (projektové žádosti, zprávy atp);

závěrečné zprávy z projektů (neziskové organizace, školní inspekce, krajský řad).

- Mediální analýza

Tato metoda byla zařazena především proto, že hlavní událostí v daných lokalitách bylo uspořádání místního referenda, což je téma mediálně velmi vděčné. Tyto zprávy v médiích byly následně komparovány s výše zmíněnými dokumenty i s rozhovory jednotlivých aktérů.

- Fieldwork/terénní práce

Jde o hustý, precizní, zřejmě více vizuální, ale přesto dvojsečný pojem zúčastněného pozorování. Je to méně označení pro metodu, ale spíše neuspořádaná reprezentace výzkumníkových situací během výzkumu v terénu. Jde o informace z první ruky – prostředí, rituály, chování, jazyk, vztahy, sociální vazby, skupiny, jejich hranice... Fieldwork prostupuje každou výzkumníkovu akci v terénu. Jeho záznamy se staly východiskem, podkladem pro další analytickou práci. V tomto případě nešlo o soustavný a dlouhodobý pobyt v lokalitě, ale spíše o různou formu krátkých pobytů v lokalitách.

- Pozorování

Základním principem zúčastněného pozorování je snaha výzkumníka porozumět mezilidským situacím (a to včetně interakce člověk a jeho fyzického prostředí) na základě viděného, pozorovaného. Vlastní záznam, který výzkumník během pozorování nebo krátce po něm vytváří, se stává součástí analýzy a je také základem ověření validity dalších dat (např. získaných z dokumentů).

- Rozhovory

Forma rozhovorů se pohybovala od neformálních s náhodnými respondenty např. v rámci pozorování, polostrukturovaných s obyvateli sociálně vyloučených lokalit či se zástupci veřejné správy až po rozhovory s jasně zadanými otázkami a strukturou - např. s poskytovateli sociálních služeb, u kterých jsme ověřovali plnění zadaných indikátorů.

Během šetření jsme uskutečnili desítky rozhovorů (jejich struktura viz následující podkapitola). Na základě analýzy dokumentů o lokálním partnerství jsme v prvním plánu oslovili klíčové aktéry, kteří nám dále doporučili další komunikační partnery. Oproti původním předpokladům rozhovory v sociálně vyloučených lokalitách nepřinesly validní informace. Komunikační partneři vesměs vyprávěli o jiných věcech, které nelze dát do souvislosti s činností Agentury. O práci Agentury nikdo nevěděl, ani o jejích dopadech, dokonce jen málo lidí mělo povědomí o referendu (viz následující podkapitola).

2.3. Rozhovory – “populační vzorek“

Během šetření jsme uskutečnili 43 rozhovorů. 10 rozhovorů proběhlo s místními politiky, ať už ze současného zastupitelstva nebo ze zastupitelstva minulého, které spolupracovalo s Agenturou. Samozřejmostí je rozhovor s lokálním konzultantem, dále jsme oslovili a mluvili s ředitelkami a učitelkami místních škol a ředitelkou školské inspekce (4 rozhovory), zástupci městské policie a policie ČR (3 rozhovory), zástupce OSPODu, úřadu práce, krajského úřadu (3 rozhovory), zástupci NNO poskytující v oblastech sociální služby (6 rozhovorů), poskytovatelé ubytování Romů (2 rozhovory), místní obyvatelé (2 rozhovory). Mluvili jsme i s představitelem kláštera v Teplé (1 rozhovor). Ve vyloučených lokalitách jsme oslovili a mluvili s 12 příslušníky romského etnika. Protože tyto rozhovory byly stejné – obyvatelé žádné dopady, změny nebo programy nezaznamenaly (pouze několikrát odkazovaly na konkrétní pracovnice Českého Západu), oproti původním předpokladům jsme rozhovory omezili a nahradili pozorováním, při kterém jsme navštívili všechny vyloučené lokality. Několikrát nám v uvedených lokalitách vyprávěli lidé svůj příběh, případně příběh o svých zvířatech, která chovají, ale tyto rozhovory nelze za evaluační považovat. O programu sociálního začleňování, potažmo o práci Agentury nikdo nevěděl, k jinému šetření jsme neměli mandát.

Forma rozhovorů se pohybovala od neformálních s náhodnými respondenty např. v rámci pozorování, polostrukturovaných s obyvateli sociálně vyloučených lokalit či se zástupci veřejné správy až po rozhovory s jasně zadanými otázkami a strukturou - např. s poskytovateli sociálních služeb, u kterých jsme ověřovali plnění zadaných indikátorů.

3. Charakteristika lokalit

3.1. Město Teplá

Teplá je prostorem s barvitou historií i současností. Při popisu obce je velmi důležité zmínit na prvním místě klášter Teplá, jehož historie je o více než dvě stě let starší než historie samotného města. Tato skutečnost v podstatě absentuje ve všech evaluačních i podkladových dokumentech a jejich popisu lokality. Proč je podle nás klášter tak důležitým aktérem? Protože byl po dlouhou dobu tím, kdo měl v dané lokalitě zcela zásadní vliv ve všech oblastech, které jsou v současné době (také v rámci lokálního partnerství) řešeny – ekonomické, vzdělávací, kulturní i sociální. Klášter zakládal a spravoval školy; vlastnil polnosti, rybníky a lesy; zaměstnával lidi; byl významným centrem kultury a vzdělanosti. Toto uspořádání trvalo až do období druhé světové války, kdy se poměry dramaticky změnily díky řetězení destabilizačních procesů, jakými byly poválečný odsun původního obyvatelstva; znovuosidlování krajiny; násilná likvidace řeholního a náboženského života a kolektivizace. To vše přeuspořádalo letité vazby a vztahy, sociální i vlastnické. Následovalo 40 let „klidného života“ v nově uspořádaných poměrech, kdy se nejsilnějšími hráči stali místní funkcionáři a vedoucí pracovníci státního statku, lesů či samosprávy. Zde je nutné upozornit, že klíčoví aktéři byli do míst dosazeni a jejich vliv se odvíjel nejenom od stranické funkce, ale také od možností rozhodovat o přidělení bytů, lepší práci, deputátech apod. V klášterních budovách se usadila Československá armáda, zdevastované objekty opustila počátkem 80. let. V devadesátých letech se kanonie premonstrátů do areálu vrací a usiluje o obnovu řádového života. Zároveň zde v této době probíhají dva – lze říci – protichůdné procesy. Na jednu stranu je zde přítomná snaha o restituce, to znamená uvedení nelegitimního „neřádného“ stavu zpět do poměrů „řádných“ - v tomto případě do poměrů, které v oblasti vznikly během klášterního vlastnění a správy. Této změně však brání další významný proces, který se především na místní (ale i státní) úrovni, odehrává a tím je proces privatizace, především zemědělské půdy a lesů. Proces privatizace je problematický, klášterem je napadán jako nelegální, protože zde v 90. letech zprivatizované polnosti a lesy spadaly pod tzv. blokační paragraf, který odprodeji pozemků do vypořádání církevních restitucí bránil. Na rozdíl od vnitrozemí, kde byl blokační paragraf víceméně respektován, Pozemkový fond Karlovarského kraje zastupovaný bývalým funkcionářem Státního statku Teplá většinu klášterních pozemků prodal. Tím byla vytvořena silná síť šedých, lokálních vztahů, které umožnily vznik úzké, ale silné vrstvy majitelů pozemků (většinou bývalých představitelů statků a lesů), kteří ve snaze využít tyto – možná dočasně – nabyté majetky, využívají různých možností k vlastnímu

zbohatnutí, bez ohledu na místní lokální společenství. Jedná se v případě lesů o prekarizované zaměstnávání lidí na sezonní práce, v případě půdy došlo k záměně produkce živočišné a rostlinné výroby na neproduktivní sečení luk a příjmy z evropských dotací. Tyto skutečnosti jsou zmiňovány v rozhovorech s mnoha informátory jako samozřejmá a neměnná věc. Další „typ“ podnikání, který se dle našich informátorů v lokalitě v devadesátých letech vyskytoval, bylo obchodování s LTO (kauza lehkých topných olejů, kdy jeden z hlavních protagonistů v lokalitě stále žije). Mnozí informátoři v příběhu lokality zmiňovali také tzv. zlatou mládež - děti těchto „podnikatelů“, vyrostlé v dostatku či luxusu, v kraji, kde není práce ani peníze. Tito aktéři, kteří mají v lokalitě moc, udržují v lokalitě status, který jim tuto moc umožňuje dále rozvíjet a využívat. Jakákoliv změna v lokalitě je pro ně (ať již reálným nebo nereálným) ohrožením státu quo. Navíc, protože jsou ekonomicky zabezpečeni a mají vzdělání, mají čas se věnovat veřejným věcem a ovlivňovat je. Z uvedeného popisu je zřejmé, že Tepelsko je velmi výbušnou krajinou mocných jedinců a jejich spleťtých vztahů. Je otázkou, zda lze v této lokalitě řešit například problematiku zaměstnávání bez reflexe významu místní problematicky ustanovené ekonomické elity.

3.2. Vyloučené lokality Teplá - současný stav

Podrobnější popis jednotlivých lokalit najdete v kapitole Bydlení, zde jsou uvedeny jen hlavní trendy v lokalitě či změny od původního stavu.

Vyloučené lokality jsou okolní osady, jejichž základní charakteristikou jsou panelové domy postavené v šedesátých letech pro zaměstnance v zemědělství. Lokality se nachází mimo samotnou obec. Všechny zprávy charakterizují tyto lokality složitou dopravní situací a nízkou mírou občanské vybavenosti. Toto vše trvá i v současné době. Oproti předchozím zprávám se však situace mění, samotní obyvatelé se postupně stěhují do Teplé, kde je jim nabízeno nájemní bydlení v domech soukromých majitelů. Dochází ke stěhování romských rodin z těchto lokalit přímo do města Teplá. Více o tomto trendu v kapitole Bydlení. Vedle toho jsou v označených lokalitách vidět procesy aktivního a úspěšného přizpůsobení se možnostem, které venkov nabízí. Lidé chovají domácí zvířata - králíky, slepice, kozy, či včely. Nedostatek občanského vybavení sídel je „doplňován“ svépomocí, odvěkou hospodářskou činností venkovského člověka. Krajina venkova „nabízí“ svůj vlastní (opomíjený) potenciál k překonání sociálního vyloučení – respektive chudoby. Zároveň oba procesy (stěhování a záhumenky) upozorňují na to, že sociální aktéři ve vyloučených lokalitách nejsou jen pasivní „figurky“, které jsou odsouzeny k životu na okraji společnosti. Je

možné sledovat, jejich aktivní přístup, jímž hledají řešení své situace, samozřejmě v mezích velmi omezených možností, které může vyloučená lokalita sama nabídnout.

3.3. Toužim

Toužim je klidné město, které v sobě žádný obdobný příběh nemá (alespoň o něm nikdo nemluvil). Všichni aktéři popisovali situaci jako stabilní. Ve městě je od počátku devadesátých let stabilizovaná výroba pro automobilový průmysl, politická reprezentace ve volbách z roku 2012 se příliš neměnila, lidé jsou zvyklí dojíždět za prací do Karlových Varů nebo do Plzně. Je velmi vypovídající, že mnozí aktéři jako jediný problém soužití majority a minority popsali křik školních dětí na zastávce na náměstí, kde čekají na autobus do své osady.

3.4. Sociálně vyloučené lokality Toužim/Dobrá Voda - současný stav

Na rozdíl od Teplé je jedinou sociálně vyloučenou lokalitou, kterou spravuje obec Toužim, osada Dobrá Voda. I zde jde o panelový dům ze šedesátých let. Tento dům je ale od roku 2005 ve vlastnictví neziskové organizace Český Západ o.p.s. Dům je udržován a svépomocně opravován místním domovním výborem. Významnou změnou v lokalitě je především nově otevřené Centrum sociálních služeb Dobrá Voda (2015), jehož budova je velká téměř jako zmiňovaný panelový dům. Otevření centra odpovídá změnám v charakteru poskytované sociální práce, která ve prospěch sociálních služeb ustupuje od původního přístupu komunitní práce. Činnost Českého Západu se tak více stává „běžnou“ sociální službou dle standardů MPSV¹.

¹ Nedokážeme posoudit, nakolik je to pro sociálně vyloučenou lokalitu změna k lepšímu, či nakolik tato změna naopak může vést k udržování sociální exkluze. Zároveň považujeme na tomto místě za důležité upozornit na to, že kvalitní zázemí umožňuje neziskové organizaci poskytovat sociální služby i v jiných lokalitách a expandovat také na Tepelsko.

4. Vstup Agentury do lokality

Lokálnímu partnerství, které je předmětem naší evaluační zprávy, předcházelo několik okolností, které považujeme za důležité zmínit. A to především s ohledem na to, že se tyto okolnosti významným způsobem podílely na celkové situaci projektů Agentury v Teplé a Toužimi.

4.1. Nejasná motivace k navázání spolupráce

Jak upozorňuje předchozí evaluační zpráva, hlavním zájemcem o vstup do lokality byla obec Toužim, ve spojení s neziskovou organizací Český západ. Tato organizace poskytovala v lokalitě Dobrá Voda, spadající správně pod Toužim, komunitní sociální práci. Termín komunitní sociální práce je důležitý, protože v té době nebyla tato metoda sociální práce v České republice příliš uplatňována a hlavně podporována z prostředků MPSV. Z rozhovoru s tehdejší ředitelkou vyplynulo, že se snažila partnerstvím s Agenturou posílit možnosti komunitní práce jako respektovaného odborného přístupu. Sama lokalita Dobrá Voda je umístěna mimo město a nijak dění v obci neovlivňuje. Jedinou zmiňovanou výhradou k soužití s Romy, je křik dětí, které po škole čekají na náměstí na autobus. Za hlavního iniciátora proto považujeme neziskovou organizaci.

Také předchozí evaluační zpráva uvádí, že jedním z motivů této aktivity neziskové organizace je dosáhnout na peníze z evropských fondů. Jinými slovy pokračovat v nastavené komunitní sociální práci.

Vstupní situace je tedy nejednoznačná, není zřejmé, jakou má obec **motivaci ke spolupráci** s Agenturou a také, jaké jsou její možnosti pro politiku sociální inkluze.

Obec Teplá se k žádosti o vstup Agentury připojila později. Tato věta se objevuje v již zmíněné evaluační zprávě i v mnoha rozhovorech. I zde to znamená **nejasnou představu o činnosti Agentury**. I zde je vstupní motivace nejasná.

Do lokalit vstoupila Agentura v květnu 2010.

Přestože od vstupu Agentury do obou lokalit uplynula již dlouhá doba, většina našich informátorů mluvila o nepřipravenosti vstupu Agentury do prostoru. Zmiňována byla velmi **nekvalitní vstupní situační analýza**. V podstatě informátoři (lokální konzultanti; místní politici, představitelé neziskových organizací) zopakovali to, co je psáno v Evaluační zprávě z roku 2012 (DIC Praha). S jejich hodnocením tohoto klíčového dokumentu se naprosto ztotožňujeme:

„Navíc popisu konkrétní situace v lokalitě, o který měl zadavatelem zájem především, bylo v analýze věnováno velmi málo prostoru. Zhotovitel se soustředil spíše na představení metodologie a teoretických návrhů, které však bylo jen stěží možno navázat na konkrétní potřeby lokality a aplikovat do praxe. Jako nedostatečný byl ohodnocen především sběr dat v terénu od relevantních respondentů, tj. přímo osob postižených sociálním vyloučením. Na kvalitu zpracování situační analýzy si stěžoval jak lokální konzultant (LK), tak zástupci města a místních neziskových organizací.“

Je paradoxem, že tato situační analýza vypracovaná externí poradenskou společností Navreme Boheme nebyla ASZ v roli zadavatele akceptována, a přesto ji Agentura v terénu použila a představila místním partnerům, a poté začal lokální konzultant připravovat vlastní situační analýzu. Tento dvojí přístup k situační analýze, kdy na jednu stranu Agentura nepřijme situační analýzu, ale v lokalitě s ní pracuje (je celkem jedno jakým způsobem – to znamená s vědomím její špatné kvality) se i s odstupem času ukazuje jako problém. Zkreslená data zkomplikovala postup další práce a navíc na dlouho zasela nedůvěru mezi lidmi na místní úrovni.

4.2. Opominutí aktéři

Nekvalitně provedená vstupní analýza (viz výše) neposkytla realistický obraz o situaci v obou městech. Opomenutí některých aktérů, stejně jako opomenutí sociální situace místních občanů z našeho pohledu vedlo nakonec k referendům, ve kterých byla práce Agentury zcela odmítnuta. Na analýzy rozhovorů i pozorování a mediálních zpráv v lokalitách, se domníváme, že byli přehlédnuti především mocenské skupiny aktérů spjatých s kauzou LTO a podnikatelé s půdou (viz kapitola 3.1). Na tyto aktéry bylo v námi vedených rozhovorech poukazováno velmi často, proto je s podivem, že v situační analýze vůbec zmiňování nejsou. Pokud by analýza byla provedena kvalitně, tyto faktory se v ní musí významně objevit. Pokud Agentura coby součást Úřadu vlády nemá možnost ovlivňovat kritéria výběrových řízení na řešitele výzkumů, ale zároveň se na výsledky této práce musí v terénu spoléhat, vnímáme to jako významný rizikový faktor jejího působení.

4.3. Opomenuté historky

Další důležitou událostí, která by měla být zmíněna, je velmi problematická situace v obci Teplá. V jednom rozhovoru o sociální situaci v lokalitě jsme byli upozorněni na dvě situace, které se velmi podobají, přestože je dělí mnoho let: osmdesátiletá paní S. žijící v sousední

obci vzpomínala na to, co se stalo v Teplé počátkem devadesátých let. Parta nějakých mladíků se vydala vystrašit cikány do jedné z těch enkláv za městem. Stejný příběh také reprodukuje výzkumníci, kteří v lokalitě provádějí dlouhodobý etnografický výzkum.

„Železný byl podle vyprávění potetovanéj ploskolebej cikán, několikrát zavřenej a chodil po hospodách a nechtěl platit účty ... násilník ... Železný a několik dalších v té době prý chodili po hospodách a dělali dluhy, který prostě neplatili ... v důsledku čehož se údajně hospodský místní sebrali a vyjeli do tý vesnice, kde bydleli, tak tam vyjeli a udělali jakoby nějaký bububu. Toto bububu mělo přinejmenším přehnané divadelní rekvizity – spočívalo v tom, že jelo asi čtyři nebo pět aut chlapů v bílejch kápích s řetězama a tyčema a stáli u plotu a dělali... jako nikomu neublížili... Tato údajně zastrašovací nebo odvetná akce měla za důsledek skutečné vystrašení rodin, které v domech byly, obyvatelé údajně utekli do lesa a báli se zpět domů...“ (etnografie)

Paniku mezi vystrašenými obyvateli potvrdila i paní S. a hned si vzpomněla, že v Teplé se stalo i to, že někdy před 40 lety jela na půlnoční do městského kostela a uprostřed mše přišlo pár opilých mladíků a ústně zaútočili na faráře. Ten se schoval v sakristii, mladíky pak rovnal pan H., katolík a volič komunistů, dosud žijící. Asi to nebyla žádná selanka, protože strhli elektrické vedení, všude venku se setmělo a mělo to i nějakou dohru na národním výboru.

Na návštěvu mužů v bílých kápích vzpomínali také někteří z našich romských informátorů. Mluvili o nějakých zraněních, o nákladním autě, ve kterém se jelo do lokality, uváděli i přezdívky osob. Nikdo ale nebyl schopen tuto událost nějak zařadit, specifikovat – je to v lokalitě přítomno jako historka. Nicméně někteří z komunikačních partnerů uváděli, že stejní lidé stáli v obci za pozdějším referendem, a také za přelepením dopravní značky s názvem obce nápisem Cikánská Lhota.

Protest proti aktivitám Agentury byl v Teplé veden velmi silně, měl mnoho momentů skrytého či zjevného rasismu (více viz kapitola referendum). Vnímáme jistou spojitost ve stylu, jakým byly vedeny protesty proti práci Agentury a dvě historky o skupinovém násilí vedeném proti lidem na okraji (Romům nebo katolíkům v 70. letech). Pokud by takové riziko bylo popsáno v situační analýze, mohla být strategie vstupu do lokality a působení Agentury lépe připravena a zaměřena mnohem více na obyvatele Teplé i Toužimi.

4.4. Opomenuté studie

Ještě jednu poznámku o vstupních analýzách. Existuje řada zpráv o obou lokalitách – například zprávy Krajského úřadu. Vedle toho probíhá v obci Teplá dlouholetý etnografický výzkum, jehož autoři již popsali mnoho důležitých bodů, o kterých výše píšeme.² Je škoda, že ze strany Agentury, ale ani etnografů neproběhla nějaká dohoda o spolupráci.

4.5. Špatné načasování

Posledním bodem ke vstupu Agentury do lokality je bod politický. Žádost o spolupráci s Agenturou a proces schvalování vstupu do lokality probíhal do května 2010, kdy Agentura do lokality oficiálně přišla a začala vyvíjet činnost – ustavení lokálního partnerství. Na podzim roku 2010 se konaly volby do zastupitelstev obcí, konkrétně v termínu 15. 10. - 16. 10. 2010. V obou lokalitách došlo ke změnám v zastupitelstvu, na místě starosty. Jak opět uvádí komunikační partneři: „začínalo se od nuly.“ Tohle je velmi nešťastně načasovaný vstup do lokality, který nerespektuje události v místní lokalitě.

5. Evaluace lokálního partnerství Teplá/Toužim

Agentura vstoupila do lokality Teplá/Toužim na základě iniciativy neziskové organizace Český Západ, jejíž tehdejší ředitelka Jana Kosová přesvědčila starostu města Toužim o přínosu takové spolupráce. K žádosti se připojilo i město Teplá.

Lokální partnerství, které vybudoval pracovník Agentury Alexandr Oláh, mělo 17 oficiálně jmenovaných partnerů. Četnost setkávání je spíše nižší. Úspěšnost tohoto nástroje hodnotí již předchozí evaluační zpráva, z níž citujeme:

„Do lokálního partnerství se podařilo zapojit téměř všechny instituce, které byly osloveny, účast některých z nich však byla značně nepravidelná, některé instituce se dokonce s výjimkou prvního úvodního setkání neúčastnily dalších schůzek vůbec. Pokud místem setkání byla Teplá, byla znát nižší účast toužimských partnerů a naopak. V tomto směru tedy není zcela šťastné založit partnerství na základě účasti dvou podobně velkých měst s odlišnými zájmy.

²Zde dochází k poměrně zvláštnímu fenoménu, kdy etnografové anonymizují obec Teplá, z důvodů ochrany komunikačních partnerů a na druhou stranu nás na tyto texty upozornili sami obyvatelé.

Proces strategického plánování probíhal plynule s účastí klíčových aktérů a jednání se většinou nesla ve shodě a spolupráci jednotlivých stran, s tím, že „tahouny“ bývaly zejména NNO a zástupci města. „ (Evaluační zpráva I 2012:46)

S tříletým odstupem, s nímž bylo prováděno šetření této evaluační zprávy, lze konstatovat, že lokální partnerství, jeho principy i strategické cíle se v paměti jednotlivců i institucí značně „rozostřily“. Následující přehled zjištění je členěn podle jednotlivých zájmových oblastí, které byly definovány v procesu lokálního partnerství. V současnosti však není v terénu možné pozorovat žádnou vědomou-programovou návaznost na tehdejší strategický plán. Popsaná spojení mezi tehdy definovanými cíli a jevy doložitelnými v současnosti jsou tak výsledkem exploračních postupů výzkumného týmu.

5.1. Oblast bydlení

5.1.1. Bydlení – případ Teplá

Mezi místa (části obce), označená jako sociálně vyloučené lokality patří několik vsí-osad v několikakilometrové vzdálenosti od města Teplé. Charakter bydlení se v jednotlivých částech liší. Níže následuje výtah z terénních deníků obou autorů.

Křepkovice

Není zde žádný bytový dům. Pokud tu žijí lidé v podmínkách sociálního vyloučení, při průchodu obcí jsou těžko identifikovatelní. Splývají s dalšími vesnickými obyvateli lokality.

Nová Farma

Osada u Teplé, postavena v 60. letech jako bydlení pro zaměstnance státního statku, kteří zde pracovali při obsluze ustájeného dobytka. Je zde jeden panelový dům (2 vchody, cca 12 bytů), několik řadových domků (dvojdomek). A několik rodinných domů. Dále jsou zde dva objekty původně postavené k jiným účelům (kanceláře statku a obchod s potravinami), které jsou v současnosti rovněž užívány k bydlení. Je zde několik majitelů nemovitostí, obyvatelé jsou v nájmu.

Informátoři: paní 70 let, dlouholetá obyvatelka, není Romka, přišla v počátcích za prací v zemědělství, účastní se komunitních programů; Romka středního věku; kluk mladší.

Pěkovice

Malé sídlo s několika řadovými domky a dvěma bytovými domy na konci vsi. Jeden z těchto objektů je neobyvatelný. Patrně více jak deset let. Ve druhém (cca 3 byty) bydlí jedna širší rodina a dům snad i vlastní. U domu je zahrada a domácí zvířectvo.

Informátoři: paní, Romka, cca 20 let, členka dlouhodobě zde usazené rodiny, je tu od narození, bude se stěhovat do jednoho z řadových domků ve stejné vsi. 3 děti – místní škola a předškolní třída.

Poutnov

Malé, smršťující se sídlo s železniční zastávkou trasy Toužim/Karlovy Vary. V místě je obnovený velký secesní hotel „Stadler“. Vedle něho tvoří paradoxní sousedství bytový panelový dům s cca 12 byty. Dům obývá jediný obyvatel – majitel bytu. Zbytek domu patří majiteli hotelu, který ho postupně skupoval tak, jak někteří obyvatelé spadli do exekučního řízení. Zřejmě jej kupoval za účelem postupného vytěsnění sousedů, kteří nezapadali do jeho byznys plánu. Z domu prý strhl střechu a tím je vytopil. Obyvatelé – občané Teplé, byli evakuováni do hostince v centru Teplé. Potom jim byl nabídnut různými lidmi pobyt v Teplé – viz Obchod s chudobou. Ze strany politiků Teplé byla verze tohoto příběhu jiná – šlo o to, že lidé si prodali vlastní střechu do sběru a divili se, že je to potom vytopilo. Verzi první potvrdilo více lidí, z etnografického pobytu v lokalitě a především z toho, že vypravěči první verze žijí v domě v Teplé, podle majitele bez problémů, přikláníme se k verzi první.

Informátor: muž- Rom, 40-50 let, koza Bára, 3 výrostci. V Teplé zastiženi obyvatelé tohoto domu, kteří se museli odstěhovat. Romka – důchodového věku; Romka středního věku, muž – zřejmě nebyl Rom, dospělé děti.

Služetín

Malé sídlo s několika rodinnými domy, statky – vesměs obývané chalupáři. Na konci je bytový dům se 14 byty. Obývaných je jich cca 7. U domu jsou dílny, garáže a chlívký pro drobné zvířectvo. Objekt má nájemníky a ti léta neměli majitele. Původní majitel objektu o dům přišel v exekuci (zastavil jím jiný obchod), jeho výběrčí ještě rok a půl nicméně nájemné vybíral. Věc se prozradila, když se do domu chtěl natrvalo přihlásit někdo ze Slovenska a úřady mu sdělily, že objekt nemá známého vlastníka. Je opravdu zásadní otázkou, jak byl

v tomto případě vydáván příspěvek na bydlení. Tento příběh potvrdili i mnozí jiní informátoři (lokální konzultant, sociální pracovníce NGO). V současnosti se za nájem cca 1,5 roku neplatí. Informátoři uvedli, že se byl na místě několikrát podívat tentýž zájemce o koupi celého domu – manželský pár z Prahy, podnikající v obchodu a správě nemovitostí. Dům spravuje „svépomocný“ domovník – 30-ti letý muž se svým otcem. Provádí dle svých možností údržbu a úklid. V minulosti někdo z nájemníků odstranil střechu, kterou „domovník“ musel nahradit. (Podle informací jiné informátorky - sociální pracovníce je tento domovník spolu se svým otcem samozvaným vládcem panelového domu, který rozhoduje, kdo v něm smí a kdo nesmí bydlet, komu je třeba co platit atp.). Tato verze byla potvrzena i z rozhovorů s oním mužem. Nicméně jakkoli jsou jeho aktivity možná nelegitimní, z pohledu starosti o prostor jsou částečně funkční.

Informátoři: muž 30 let a jeho otec (50let), 2 muži – cca 50 let a jejich ženy – také cca 50 let

5.1.2. Obchod s chudobou Teplá

Jednou z oblastí, která byla okamžitě tematizována při rozhovoru se starostou a členy zastupitelstva města Teplá, jako mající souvislost se vznikem referenda byla nálada ve městě spojená s nově přibývajícími Romy na ubytovnách.

Z několika zdrojů vyplynulo, že během uplynulých let došlo k migraci lidí z přilehlých částí přímo do města. Kromě dlouholetého majitele objektů v Nové Farmě a Služetíně, pana H., začal ve městě působit další podnikatel s bydlením, pan M.. Pan M. je zedník, postupně skoupil několik neobývaných prázdných domů, které upravil na nájemní bydlení. Díky doplatku na bydlení zde pak relativně snadno ubytoval nájemníky z přilehlých vsí, kteří bydleli v nevyhovujících objektech a poměrně daleko od služeb. V roce 2013 mu byla prodána budova tzv. zvláštní školy, kterou obec neuměla sama spravovat. Pan M. ji chtěl také přestavět na nájemní bydlení, ale objekt byl posléze spolu s vedle stojícími objekty skoupen panem R. dřívějším místostarostou a podnikatelem v lesním hospodářství, který všechny objekty zároveň přebuduje na nájemní bydlení sám. (slovy pana M. - vše bylo připraveno předem, a kdyby věděl, jak to dopadne, nikdy by do toho nešel). Prodej zvláštní školy panu M. a jeho záměr upravit ji na bydlení je nicméně stále uváděn jako další důvod, proč ve městě došlo k referendu.

Tento příběh se starou školou a panem M. velmi jasně vystihuje problematiku pojmu obchod s chudobou v odloučených lokalitách jako je například Teplá a Toužim.

Pan M. bydlí v rodinném domku, v jehož přízemí je garáž. K bydlení pronajímá i tuto garáž. K rozhovoru s ním došlo na stavbě, přestavoval starou stodolu, která patřila k jednomu z jeho objektů, v němž byla ubytována další romská rodina. Pan M. byl oblečen ve starých montérkách a velmi zaníceně vyprávěl o stodole. Podle svých slov nikdy nebyl na dovolené, pracuje každý den a to ti závistivci v obci nevidí. Pan M. svým jednáním (opravou) zachránil několik domů v Teplé, které by zřejmě bylo nutné zbourat. Navíc ubytoval lidi, které nikdo ubytovat nechtěl. Zároveň samozřejmě je to pro něho možnost, jak vydělat na nájmech nějaké peníze. Velmi podstatnou věcí ale je, že ty peníze neumí využít – stále pracuje, nežije v žádném honosném sídle, nemá svého výběrčího daní...

Osoba pan M. je rozporuplná, nelze ji hodnotit na základě několikadenního šetření v lokalitě. Na to máme příliš málo dat, rozhovorů, pozorování. Ale bránili bychom se jeho počínání označit nálepkou byznys s chudobou. Sami Romové to shrnuli do krásné věty: „On je zlatý ten pan M., jinak by se o nás nikdo nepostaral, máme kde bydlet. Ale on zase není tak zlatej, on za to chce od každého šest tisíc.“³

Dalším podnikatelem s bydlením je pan G. - majitel bývalého hostince. V létě 2013, kdy prý při bouři uletěla provizorní střecha z bytového domu v Poutnově – obec je v rámci havarijního akutního stavu umístila do prázdného hostince (po dohodě s majitelem). A někteří z těchto lidí už v místnostech upravených jako penzion zůstali. Postupně se jeho byznys s nájemním bydlením rozrostl. Patří mu čtyři vedle sebe stojící domy v řadě s jeho hostincem, ve kterých pronajímá byty.

³Právě jsem se vrátil z dovolené na Broumovsku. Bydleli jsme v rodinném domku v podkroví, v přízemí bydlel majitel – sám, pracoval ve vedlejší vesnici a v suterénu bydlela romská rodina v podnájmu. Dům se postupně opravoval, ubytování lidí ze sociálně vyloučených lokalit zřejmě přestává být jen velkým byznysem, ale dostává různý charakter. Myslíme si, že je důležité upozornit i na tuto změnu, protože nám přišla v obou případech Teplé i Broumova funkční.

Shrnutí:

Pozorovatel celkové situace může konstatovat, že hrou tržních sil divokého podnikání s bydlením došlo k přesunu obyvatel SVL do centrální části jejich obce a tím i k posunu směrem k většímu začlenění.

Příčiny jsou tyto – v ekonomicky silně deprivované oblasti Tepelska je obchod s bydlením, v němž figurují obrovské částky ve formě doplatku na bydlení směřované za „komoditu“, která se zde hojně vyskytuje - totiž lidé s oficiálně potvrzeným statutem chudých – jednou z mála oblastí, na niž lze legálně zbohatnout. Obec sama postupuje v celé situaci jako subjekt nikoli objekt – jakoby vydána napospas situaci, neřeší jednotlivé situace z hlediska dlouhodobé udržitelnosti, ale spíše momentální výhodnosti (zbavit se obtížných nájemníků) nebo přímo osobního prospěchu některých členů zastupitelstva (pan R. a zvláštní škola).

Lze konstatovat, že v obci naprosto absentuje bytová politika. Trh s byty ovládá a velké možnosti státních příspěvků čerpá několik majitelů nemovitostí, kteří měli v okamžiku změny nastavení legislativy dostatek zdrojů na to, aby se na podnikání s byty přeorientovali.

Z rozhovoru s představiteli obce vyplynulo, že si nedovedou představit takovou alokaci zdrojů na obecní úrovni, která by jim umožnila být v této oblasti aktivní. Politiku bydlení by rádi přenechali vyššímu správnímu celku, nejlépe státu.

Zároveň si ne zcela přesně vybavují, za jakých okolností k privatizaci obecního bytového fondu došlo. (bývalý starosta K. připustil, že se objektů zbavil z důvodů nákladné údržby a nebyl schopen si představit, že budoucí problémy způsobené privatizací bytového fondu svými náklady tyto sumy přesáhnou).

Spekulace s nemovitostmi je v oblasti poměrně tradičním způsobem podnikání. Ve 40. a 50. letech se někteří lidé obohacovali na majetku po odsunutém německém obyvatelstvu, od 70. let dochází ke spekulacím s domy pro rekreační účely. Je to kulturní vzorec místní ekonomiky. Současný obchod s bydlením chudých je tak zčásti variantou na již dříve viděné a zažitě. Zároveň je zde vyslovená pochybnost, proč by obec měla být zodpovědnější než stát, který dopustil vystěhovávání chudých Romů z velkých měst a dále přijal zákon o doplatku na bydlení.

Pátevní součástí zdejší ekonomiky jsou pozemky a lesy spadající tzv. blokačními paragrafy do majetku Kláštera Teplá. V rozporu s tehdy platnými předpisy byl církevní majetek v 90.

letech rozprodán několika bývalým pracovníkům Státního statku Teplá, kteří začali podnikat jako soukromí zemědělci. Na relativně velkých pozemcích zaměstnávají velmi malý počet lidí (v porovnání se situací v 80. letech), jejich příjmy jsou většinou tvořeny dotacemi za sečení luk. Je to příjem legální, o jeho legitimitě s ohledem na rozsah nezaměstnanosti a celkové podfinancovanosti oblasti lze pochybovat. (pochybují o něm všichni informátoři, kteří tuto souvislost tematizují).

5.1.3. Bydlení – případ Toužim

Dobrá Voda u Toužimi

Vesnice se 110 obyvateli, 90 z nich žije v panelovém domě na okraji. V obci sídlí nezisková organizace Český Západ, jejíž vznik inicioval řád trapistů, který zde roku 2001 založil svůj klášter.

Na národní úrovni požívá Český Západ vysokou prestiž i podporu z vládních míst. Český Západ je majitelem panelového domu a romští obyvatelé jsou zde nájemníky. Dům prošel postupnou částečně svépomocnou rekonstrukcí, obyvatelé domu spolu s dalšími z Dobré vody se účastní pravidelných brigád zaměřených na úpravu veřejného prostoru.

5.1.4. Bytová politika Toužim

Samotné město Toužim vlastní desítky bytů, spravuje je pomocí podniku Bytového hospodářství. Při rozhovoru se starostou jsme se dozvěděli, že město do lokálního partnerství vstupovalo s podmínkou, že bytová politika nebude jeho předmětem.

Za pikantní detail lze považovat informaci, kterou nám dal pan V., iniciátor referenda v Toužimi. Jeho sousedka v panelovém domě ve městě Toužimi pronajímá svůj byt a díky doplatku na bydlení pobírá měsíčně nemalou částku. V Toužimi byl zmiňován jediný objekt sloužící jako ubytovna. Starosta i městská strážnice se shodli, že nepředstavuje závažný problém.

V této souvislosti nás napadá, že pokud bychom velmi perfekcionalisticky trvali na pojmu obchod s chudobou, lze touto nálepkou nejspíše označit i počínání Českého Západu. Na společném workshopu s několika architektky, kteří pracují pro samosprávy, jsme ukazovali místní vyloučené lokality na google maps. Zadání pro naše účastníky znělo, jak lokalitu

oživit, jak ji učinit funkční. Nijak jsme nepředstavovali sociální službu, jen dle budov a jejich rozmístění měli lokalitu analyzovat. Dlouhou dobu bylo velké ticho, až se jeden účastník osmělil a řekl: „Zbourat ty domy.“ Nikdo z nich si nedovedl představit trvalou udržitelnost tohoto území (ekonomickou, sociální, kulturní). Je velkou otázkou, jaká je bytová politika Českého Západu, jestli jejich počínání v oblasti bytové politiky – koupení domu a udržení lidí v této lokalitě, může být považováno za nástroj inkluze. Je zřejmé, že situace v obci Teplá je úplně opačná – několik lokalit již zcela ztratilo své sociálně vyloučené obyvatele a místa byla přenechána chalupářům. Lidé se odstěhovali do města, kde je občanská vybavenost mnohem větší.

5.2. Oblast vzdělání

Zjištění, která evaluační tým v této věcné oblasti v daném území získal, jsou do jisté míry výsledkem jednání místních aktérů. Domníváme se však, že zásadní vliv na vytváření celkové nepříliš příznivé situace místního školství mají strukturální faktory, vzniklé na celostátní úrovni, případně na úrovni regionální.⁴ Ať už jde o řízení základního školství (oborové řízení po reformě zcela zaniklo a základní školy jsou řízeny de facto politicky – samosprávami, jejichž představitelé k tomu většinou nemají žádnou odbornou způsobilost) nebo o regionální specifikum – poměrně hustou síť speciálního školství, které má svou skrytou agendu – zachovávat rasovou segregaci lokálních společenství.

5.2.1. Vzdělání – Teplá

Základní škola

V Teplé existuje v současnosti jedna základní škola a jedna mateřská škola. V roce 2012 došlo ke sloučení bývalé zvláštní školy a základní školy a vznikl jeden společný subjekt. K tomuto sloučení došlo především díky iniciativě zřizovatele, který je zdůvodňoval snížením nákladů na provoz (namísto dvou školních budov bude provozována jenom jedna) a také snahou o inkluzi. Uvolněná budova zvláštní školy byla nepříliš transparentním způsobem privatizována. Obec ji nabídla k odkoupení panu M., majiteli domů s nájemníky, kteří pobírají doplatek na bydlení (viz. kapitola 4.1.1.2). Obchod s chudobou. Později byla budova

⁴Bylo by možné charakterizovat region jako geografické území, v oblasti, kde probíhalo naše šetření, je však jasné, že hranice geografická se kryje také s kulturně-sociální hranicí Sudet – území, které bylo vysídleno po 2. světové válce a které se dodnes s následky této diskontinuity sociálně kulturního vývoje nevyořádalo.

odkoupěna panem R., tehdejšími místostarostou obce a podnikatelem v lesním hospodářství, který uvažuje o zřízení nájemního bydlení v této a třech sousedících budovách.

Ve sloučeném subjektu školy fungují vedle sebe třídy praktické školy (v přízemí) a třídy základní školy (v prvním a druhém patře). Děti z obou typů tříd nemají společnou výuku, mají společně některé vyučující a také se společně účastní mimoškolních akcí. O inkluzivních mechanismech tohoto uspořádání lze pochybovat.⁵

Velmi silným motivem byla ve škole spolupráce s místní policií na preventivních programech (policista, pan H. je zároveň učitelem v místní ZUŠ).

Ve škole je dlouhodobě organizována přípravná třída.

Ředitelka školy se odmítla s evaluátory setkat s odkazem na to, že nemá s Agenturou pro sociální začleňování nic společného a že nechce nikoho uvést do problémů. Nebylo tak možné získat informace o plnění či neplnění dlouhodobých a krátkodobých cílů lokálního partnerství v oblasti vzdělávání. Ve škole jsme mluvili s paní učitelkou L., která byla členkou bývalého zastupitelstva a byla jedním z iniciátorů terénní práce provozované obcí. Rozhovor byl veden především o tématu projektu nízkoprahového centra. Z obou kontaktů byl cítit strach o tématu mluvit.

Doučování v rodinách

V rámci svých terénních programů – služby SAS doučuje nezisková organizace Český západ některé děti v sociálně vyloučených lokalitách Tepelska. Pokus navázat s obcí a školami (základní a mateřskou) spoluprací, která by přispěla ke zvýšení efektu jejich služby, se nezdařil. Jednání s vedením obce a škol, která proběhla na jaře 2015, neměla žádný konkrétní závěr. Obec nepovažuje práci Českého západu za vhodný nástroj snižování sociálního vyloučení. S NNO měla zájem spolupracovat na získání dotačních zdrojů (patrně pro vybudování nízkoprahového zařízení v obci).

⁵Nedostatečnou vůli k inkluzivitě lze vhodně ilustrovat historkou o tom, jak před několika lety odmítla ZŠ v Teplé přijmout českého chlapce ve věku cca osmi let, který do té doby vyrůstal v Německu. Z vážných rodinných důvodů se přestěhoval zpět do Čech, ale neuměl v té době česky. Ve škole jeho prarodičům řekli, že pokud neumí jazyk, nemůžou jej ke vzdělávání přijmout. Rodina chlapce byla středostavovská, zcela bílá.

5.2.2. Vzdělání – Toužim

Základní škola

Ředitelka ZŠ v Toužimi je členkou současného i minulého obecního zastupitelstva. Jako účastnice jednání pracovních skupin lokálního partnerství podporovala výstavbu nízkoprahového centra, obhajovala ho veřejně i na „bouřlivém“ zasedání zastupitelstva v květnu 2012.

Projekty, které ve škole běží a shodovaly by se s krátkodobými cíli Strategického plánu vzniklého z lokálního partnerství, ředitelka odmítla uvést do souvislosti s činností Agentury. Nicméně o Agentuře nemluvila s despektem, stále obhajovala potřebnost sociálního centra. Ve škole dětem z Dobré Vody pomáhá asistentka pedagoga, Romka. Paní ředitelka mluvila o dlouhovém poradenství, které je ve výuce zastoupeno.

Základní škola praktická a mateřská škola

Dlouholetá ředitelka této školy je činná v Asociaci speciálních pedagogů, která vystupuje proti aktivitám ASZ zaměřeným na rušení speciálního školství. Antagonismus činnosti Agentury a pracovníků speciálního školství se z celonárodní úrovně promítá i do postoje ředitelky k činnosti Agentury v rámci lokálního partnerství v Toužimi. Na jednání pracovních skupin patrně zpočátku docházela, bez zjevného úmyslu se nějak podílet na plánu sociálního začleňování místních obyvatel. Po ukončení lokálního partnerství konstatovala, že její škole nic nepřineslo.⁶

Ze zprávy České školní inspekce Čj. ČŠIK-944/14-K vyplývá, že ředitelka uváděla mylné (respektive vyšší oproti skutečnému stavu) počty dětí se speciálně pedagogickou diagnózou do podkladů pro MŠMT. Na základě těchto počtů pak byly škole přiznány finanční prostředky, na které neměla nárok. Obec rozdíl ve financích po zjištěném šetření doplatila.

⁶Paní ředitelka popisovala strategii asociace, kdy jedna z ředitelek vždy dojde na příslušné místo konání setkání k tomuto tématu a vehementně je proti. Popisovala, jak je již neznou, ale oni se stejně o konání akce dozví a pošlou někoho ze svých řad, kdo má za úkol sabotovat celé jednání. Domníváme se, že podobný přístup uplatňovala ředitelka také v případě lokálního partnerství. Během evaluačního rozhovoru paní ředitelka přikázala jedné z učitelek školy, aby si „sedla a mlčela“ v místnosti, v níž jsme s ní vedli rozhovor. Patrně to byla snaha zajistit si pro každý případ přítomnost loajálního svědka.

Patrně bez bližšího přezkoumání dopadů takového postupu ředitelky na procesy sociální inkluze.

Doučování v rodinách

Obdobně jako na Tepelsku, probíhá v Dobré Vodě doučování dětí v rodinách v rámci terénní služby SAS, realizované Českým Západem. Zapojeny jsou také děti předškolního věku, které se účastní činnosti školky v Dobré Vodě.

Ředitelka ZŠ v Toužimi doučování sama výslovně jmenovala, hodnotila je pozitivně. Spolupráce školy a neziskové organizace však nemá žádnou formalizovanou podobu.

Shrnutí:

Provedení evaluace lokálního partnerství v oblasti vzdělávání bylo obtížné. Klíčové informátorky často nebyly ochotné se setkat, či během setkání mluvit otevřeně, součástí rozhovorů bylo všeobíjající napětí. Způsobené patrně připomenutím vypjaté atmosféry, která v obou městech provázela práci ASZ (a na níž si ostatní typy aktérů, jakoby nevzpomínali) i jinou formou zodpovědnosti, kterou mají ředitelky a učitelky ve školách (jejich kontakty s běžnými lidmi jsou daleko přímější než kontakty politiků, policistů, obchodníků s nemovitostmi aj., navíc jim jejich sociální role poskytuje minimální ochranu).

Ze zjištěného vyplývá, že v obou obcích probíhá doučování dětí v rodinách, které zajišťuje nezisková organizace Český Západ, aniž by tato činnost byla koordinována s vedením jednotlivých škol. Na celé nepřilíš uspokojivé situaci se podle nás významně podepisuje snaha a možnost zřizovatelů konzervovat situaci separovaného dvojího školství. A také neschopnost státu zajistit kvalitu (včetně inkluzivních procesů) vzdělávání v regionálním školství.

5.3. Oblast zaměstnanosti

5.3.1. Zaměstnanost – Teplá

Aktivity Úřadu práce

Informace o projektech vedoucích ke zvyšování zaměstnanosti nám poskytla pracovnice Úřadu práce v Chebu paní Monika Tobolová, z jejíž odpovědi citujeme:

„Informace o realizaci nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti v rámci veřejně prospěšných prací v období let 2010 – 2014.

V roce 2010 byla vytvořena dohoda o vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací a poskytnutí příspěvku, spolufinancovaného ze státního rozpočtu a Evropského sociálního fondu č. CHA-VL-24/2010 / č. projektu CZ.1.04/2.1.00/03.00001.

Příspěvek na vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací byl poskytnut na období od 3. 5. 2010 do 31. 10. 2010 na 4 pracovní místa. Pracovní místa podpořená v rámci VPP byla zaměřena na pomocné úklidové práce na veřejných prostranstvích města a údržbu veřejné zeleně. Pracovní místa byla přednostně obsazována uchazeči o zaměstnání ze skupin uchazečů dlouhodobě nezaměstnaných (evidence delší než 5 měsíců), uchazečů do 20 let věku se základním vzděláním nebo uchazečů nad 50 let věku, zdravotně postižených a uchazečů s nízkou kvalifikací, kteří jsou těžko umístitelní a společensky nepřizpůsobiví.

V roce 2011 byly vytvořené pracovní příležitosti v rámci veřejně prospěšných prací a poskytnutí příspěvku, spolufinancovaného ze státního rozpočtu a Evropského sociálního fondu č. projektu CZ.1.04/2.1.00/03.00001.

Na období od 1.3.2011 do 30.6.2011 8 míst.

Na období od 18. 7. 2011 do 29. 2. 2012 16 pracovních míst.

Na období 21. 11. 2011 do 31. 10. 2012 1 pracovní místo v rámci národního projektu na veřejně prospěšné práce.

Pracovní místa byla přednostně obsazována uchazeči o zaměstnání ze skupin uchazečů dlouhodobě nezaměstnaných (evidence delší než 5 měsíců), uchazečů do 20 let věku se základním vzděláním nebo uchazečů nad 50 let věku, zdravotně postižených a uchazečů s nízkou kvalifikací, kteří jsou těžko umístitelní a společensky nepřizpůsobiví.

V roce 2012 byly vytvořené pracovní příležitosti v rámci veřejně prospěšných prací a poskytnutí příspěvku, spolufinancovaného ze státního rozpočtu a Evropského sociálního fondu č. projektu CZ.1.04/2.1.00/03.00001.

Na období od 16. 4. 2012 do 31.3.2013 2 pracovní místa.

Na období od 1. 9. 2012 do 31.8.2013 4 pracovní místa.

Na období od 17. 9. 2012 do 31.8.2013 1 pracovní místo.

Na období od 1. 10. 2012 do 30.9.2013 1 pracovní místo.

Na období od 1. 11. 2012 do 31.10.2013 2 pracovní místa.

Na období od 1. 3. 2012 do 31. 12. 2012 byla se subjektem Město Teplá uzavřena smlouva o organizaci a výkonu veřejné služby. Účelem bylo vzájemně spolupracovat při realizaci veřejné služby pro osoby v hmotné nouzi a pro uchazeče o zaměstnání vedené v evidenci uchazečů o zaměstnání Úřadu práce ČR. V rámci této spolupráce byly uzavřeny smlouvy se 49 uchazeči.

V roce 2013 v rámci národního projektu na veřejně prospěšné práce bylo vytvořeno v období 2. 1. 2013 až 31. 10. 2013 5 pracovních příležitostí.

Na období od 1. 8. 2013 do 31. 7. 2014 bylo v rámci národního projektu na veřejně prospěšné práce vytvořeno celkem 10 pracovních míst.

V tomto roce bylo na „Tepelsku“ vytvořeno celkem 12 pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací a poskytnutí příspěvku na jejich vytvoření z regionálního individuálního projektu č. CZ.1.04/2.1.00/70.00026- Nový začátek v Karlovarském kraji.

V roce 2014 v rámci národního projektu na veřejně prospěšné práce by vytvořené 6 pracovních příležitostí na období 1. 4. 2014 až 31. 7. 2014.

V tomto roce byla vytvořena pracovní místa veřejně prospěšných prací (VPP) v rámci projektu „Vzdělávejte se pro růst! – pracovní příležitosti“, který je v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LLZ) financován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.

V období od 1. 4. 2014 do 31. 3. 2015 bylo v organizaci Město Teplá v rámci projektu podpořeno 15 pracovních míst.

Pracovní místa podpořená v rámci VPP byla zaměřena na uklízeče veřejných prostranství. Pracovní místa byla přednostně obsazována zejména uchazeči o zaměstnání, jejichž evidence

trvala déle než 5 měsíců, uchazeči do 25 let a nad 55 let věku, uchazeči pečující o dítě do 15 let nebo OZP či těžko umísitelnými uchazeči a společensky nepřizpůsobivými.“

Další informace jsme získali z Úřadu práce v Karlových Varech, podle kterého byl v Teplé realizován v letech 2011-2013 projekt „Vaše pracovní příležitosti“, v jehož rámci bylo podpořeno 24 osob.

V letech 2013 -2014 byl v Teplé realizován projekt „Nový začátek“, v jehož rámci bylo podpořeno 12 osob.

Z dostupných informací vyplývá, že ve všech případech šlo o podporu dlouhodobě nezaměstnaných lidí, kteří byli zapojeni do nějaké formy veřejně prospěšné práce.

Aktivity Českého Západu

Nezisková organizace Český Západ realizovala v letech 2011-2013, 2013-2015 projekt Návrat do práce – návrat do společnosti 1, 2 zaměřený na podporu zaměstnanosti osob ze sociálně vyloučených lokalit. Projekt byl podpořen z OPLLZ MPSV.

V Teplé funguje zkušební dílna zaměstnávající 2 šičky ze SVL.

Aktivity obce Teplá

Informace o projektech města ve spolupráci s Úřadem práce jsou uvedeny v oddílu aktivity Úřady práce. Dle informací bývalé starostky paní Č., došlo během jejího funkčního období k velkému rozšíření služby VPP. Služba se dobře zaběhla, byl o ní zájem mezi uchazeči o práci a byla dobře hodnocena obyvateli města, protože došlo k viditelnému zlepšení péče o veřejný prostor (údržba zeleně).

O aktivitách současného vedení obce nemáme žádné informace, z rozhovorů s představiteli obce a dalšími informátory vyplynulo, že došlo k poměrně značné ruptuře ve stylu práce obou úřadů.

5.3.2. Zaměstnanost – Toužim

Aktivity obce a Úřadu práce

Dle informací Úřadu práce v Karlových Varech se v Toužimi zapojila do projektů na podporu zaměstnanosti příspěvková organizace města Bytové hospodářství. V letech 2011 – 2012 zaměstnal v rámci projektu Vaše pracovní příležitost v Karlovarském kraji 2 osoby.

V letech 2012 – 2013 se do projektu Nový začátek v Karlovarském kraji zapojila organizace města Technická služba Toužim. Podpořeno bylo 5 osob.

Aktivity Českého Západu

Podobně jako na Tepelsku i zde nezisková organizace Český Západ realizovala v letech 2011-2013, 2013-2015 projekt Návrat do práce – návrat do společnosti 1, 2 zaměřený na podporu zaměstnanosti osob ze sociálně vyloučených lokalit. Projekt byl podpořen z OPLLZ MPSV.

5.4. Oblast prevence a bezpečí

5.4.1. Prevence a bezpečí – Teplá

Koncepce prevence kriminality

V obci vznikla v roce 2012 Koncepce prevence kriminality města Teplá na léta 2013-2014. Lze ji považovat za jediný (z jedenácti) dlouhodobý cíl lokálního partnerství, který byl splněn.

„Úspěšnost“ tohoto cíle lze interpretovat různými způsoby. Jedním z nich je pravděpodobně jistý realismus přítomný během formulace dlouhodobých cílů v pracovní skupině Bezpečnosti a prevence. Druhým důvodem je osoba autora Koncepce, pana H., který je policistou a zároveň byl členem bývalého zastupitelstva (volební období 2010-2014). Jeho pozice v rámci komunity stojí neodvisle na 1) majetkovém uspořádání, 2) politické situaci, 3) projektech radnice či jiného subjektu. Není ani místním rodákem a navíc je aktivně zapojen do práce s mládeží. Ve městě má relativně silnou a nezávislou pozici.

Implementace Koncepce prevence kriminality

Zpracovaná Koncepce formulovala tři prioritní osy a tři strategické cíle jejich plnění:

- 1) Prevenci rizikového jednání dětí a mládeže – vznik nízkoprahového centra
- 2) Kontrolu veřejného prostoru – zřízení asistenta prevence kriminality
- 3) Sběr, zpracování, předávání a poskytování informací v oblasti bezpečnosti a veřejného pořádku – vytvoření funkčního a trvalého systému sběru, zpracování a výměny informací v oblasti prevence kriminality a bezpečnosti

Žádný z těchto strategických cílů nebyl splněn.

Zároveň je s ohledem na naše terénní šetření třeba konstatovat, že úsilí o komunitní přístup k řešení problémů sociálního vyloučení (zejména snahu o koordinaci a podchycení všech relevantních složek) je velmi dobře přijímáno, pokud je nositelem Policie ČR.

V Teplé má Policie velmi dobrý přístup do základní školy, kde probíhá řada programů prevence (osvětové přednášky, diskuse). Dalším příkladem úspěšného přijetí práce Policie je program Společně k bezpečí o. s.⁷, které uskutečnilo dotazníkové šetření a veřejné setkání na téma Bezpečnost občanů 2011 – Teplá. Na toto setkání vzpomínají téměř všichni naši informátoři a kladou je do ostrého protikladu s veřejným zasedáním zastupitelstva, které předcházelo referendu o nízkoprahovém zařízení na podzim roku 2013.

5.4.2. Prevence a bezpečí – Toužim

Vznik městské policie

Městská policie vznikla dne 1. 5. 2012 usnesením zastupitelstva města, které se konalo den 8. 12. 2011. Vznik městské policie byl podpořen projektem Vybavení městských strážníků z OP MV Program prevence kriminality.

⁷ Sdružení „Společně k bezpečí“ vede bývalá policistka. Jeho činnost je zaměřena na veřejné debaty s občany o pocitech bezpečí a ohrožení kriminalitou. Nepodařilo se nám zjistit, zda setkání souviselo s činností Agentury

Prvním toužimským strážníkem byl občan Teplé, pan Herman, který se silně angažoval v referendu proti sociálnímu centru v Teplé a v současné době zde dělá starostu, neboť vyhrál v roce 2014 volby.

Současná paní „strážnice“ nemluvila o žádné komisi prevence kriminality, ani o jiných svých aktivitách. Je podřízena starostovi obce a patrně koná pouze pochůzkovou činnost.

6. Případové studie

6.1. Referendum Toužim

Referendum je ústředním bodem všech rozhovorů s politickými aktéry ve městě. Referendum v Toužimi je v rozhovorech místních aktérů prezentováno slovy: „oni to lidé odmítli“. Zároveň vlastně žádná změna stavu k horšímu v situaci sociálního vyloučení není viditelná. Město je klidné, místní policisté mluví o nulových konfliktech mezi majoritou a minoritou, jedinými excesy jsou neklidné děti na náměstí, ale jak policistka při popisu zdůraznila: „To jsou děti, jako každé jiné.“ I proto je referendum prezentováno jako poklidná událost ve městečku, kde si lidé řekli, co chtějí. Co se vlastně stalo a proč považujeme tuto situaci za důležitou?

Příběh referenda je důležitý, protože je tato událost velmi často prezentována jako odmítnutí Romů, odmítnutí pomoci Romům nebo jako ukázka českého rasismu. Zkusíme nabídnout tři jiné úhly pohledu na toto téma. První se týká velikosti investice do lokality, která se potýká s malou infrastrukturou, chátrajícími památkami a lidmi žijícími na hranici sociálního vyloučení – příběh ekonomický. Druhý se týká problému jazyka – jak je definována cílová skupina budovaného Centra – pro koho je Centrum určeno – příběh jazyka. Třetí příběh je příběh politický – je to příběh o boji o moc v lokalitě, snaze dostat se do zastupitelstva obce, ovlivňovat dění v obci, změnit stávající obecní neměnnost v aktivitu.

Časová osa referenda

Časovou osu se nepodařilo zcela zrekonstruovat, nikdo z účastníků přesně nevěděl, kdy se která akce konala. Snažili jsme se rekonstruovat také písemné zdroje, především veřejně

dostupné. Je s podivem, že Evaluační zpráva I z roku 2012 o takto významné události referuje pouze ve dvou odstavcích.

Chronologie událostí spojených s referendem v roce 2012

6. května – otevřený dopis Petra Vlčka zastupitelům města

18. května – veřejné slyšení v rámci stavebního řízení

18. května - předání petičních archů o vypsání referenda proti Centru – 1166 podpisů

31. května – bouřlivé jednání v sokolovně, přítomno 400 lidí (není úplně zřejmé, kdo byl iniciátorem a pořadatelem, vystoupili ředitel Agentury, lokální konzultant, starosta města, architekt, někteří zastupitelé a petičníci)

květen 2012 – změna lokálního konzultanta

12. června – odpověď pana starosty na petici včetně omluvy za mlčení k otevřenému dopisu – odpověď panu Vlčkovi

21. června – jednání zastupitelstva – přítomno 86 lidí – rozhodnuto, že bude referendum

Červenec – srpen infostánky Agentury

2. září – veřejné slyšení – dle Karlovarského deníku „mnoho lidí nepřišlo“

7. září referendum

Příběh o hranicích sociálně vyloučené lokality a veřejnosti

Když procházíme městečko Toužim, je vidět, že se tu úplně lehce nežije. Pracovní místa se zde nabízejí nejspíše v dělnických profesích v místních továrničkách vyrábějících díly pro automobilový průmysl, mnozí z lidí dojíždějí do Karlových Varů, nebo až do Plzně. Jak upozorňuje jeden muž, že prodat dům a přestěhovat se za prací je problematické, protože on ten dům nikdo nekoupí. Přesně vystihuje charakter prostorového sociálního vyloučení, které je překonáno jen za velkých finančních a časových nákladů. Znamená to, že v této lokalitě žije mnoho lidí na hranici životních jistot, mnoho lidí v nejistotě, kdy ztráta zaměstnání znamená propad do pasti chudoby a zadlužení. Ve městě neprobíhají žádné velké investiční akce (až v roce 2013 rekonstrukce náměstí), nejvýznamnější dominanta – zámek je zchátralá a bez využití. Vše je lapidárně shrnuto větou z prvního otevřeného dopisu zastupitelům obce v souvislosti s protestem proti plánovanému budování Centra: „V obci se nic neděje.“ A do toho přijde investice za 20 milionů korun, která je prezentována jako centrum pro *sociálně*

vyloučené⁸. Jednou ze zásadních otázek, kterou občané v tomto ekonomickém kontextu opakovali, byla otázka, kým bude hrazen provoz Centra.

Je vlastně pochopitelné, že lidé, kteří vytrvale pracují na tom nestát se sociálně vyloučenými, se cítí zaskočení tak velkou investicí pro lidi, kteří jsou na společenském žebříčku jen o několik málo stupňů pod nimi. Tito lidé jsou v neustálé nejistotě, odkázáni sami na sebe. Sociální prostor, ve kterém žijí, jim žádné řešení jejich situace nenabízí. Jejich děti, pokud to situace jen trochu dovolí, studují v prostoru jiném – ve velkých městech – odkud se zpravidla již domů nevrací. I to s sebou přináší zvýšené finanční náklady.

Znamená to, že hranice mezi sociálně vyloučenými Romy z Dobré Vody a sociálně „nevyloučenými“ občany Toužimi je velmi nejasná, jak to reflektoval i jeden z našich komunikačních partnerů – zástupce Agentury: „Prů..r je to, že ty regiony jsou sociálně poddimenzované. To znamená, že místní lidé jsou na tom stejně jako ti Romové. Já jsem dokonce psal někde text: „Kdy se vyplatí pracovat?“, protože ti lidé, těm se vyplatilo být na dávkách, protože v té lokalitě prostě práce nebyla.“

Úplně stejný argument použijí odpůrci Centra: „Občané se také ptají, k čemu je sociální centrum, když v Toužimi je vysoká nezaměstnanost, takže nikoho do pracovního procesu začlenit nemůže, a zařazení do veřejně prospěšných prací (nucených prací), není řešení. Toužimské listy 5/2012“

Z výše uvedeného je zřejmé, jak opatrně a pečlivě musí být připravena informační kampaň o tak velké investici. Obě informační aktivity Agentury – veřejné slyšení i infostánky na náměstí vznikly až poté, kdy veřejnost svůj negativní názor na budování centra vyslovila v petici. Na místě je upozornit na jeden důležitý moment. Místní petici vnímají pozitivně: „Petice je pozitivní především tím, že občané začínají mít zájem o dění ve svém městě. Toužimské listy 5/2012“ To znamená velmi zásadní zprávu pro místní politiky.

Zatímco na prvním veřejném projednávání 31. května 2012 vystupují lidé z Agentury i místní politici společně, postupem času dochází (alespoň na základě zápisů) k pozvolnému rozpadu tohoto společenství a informační stánková kampaň na náměstí je již spíše samostatnou aktivitou Agentury, než společnou aktivitou Agentury a místní samosprávy. To je vidět v zápise zastupitelstva města Toužim, jak Agentura s obcí na přípravě ne úplně přesvědčivě spolupracovala:

⁸Tohle je velmi důležitý moment, pro koho je toto Centrum budováno, plánováno, kterému se budeme věnovat v následující části.

„Probíhá informační akce Agentury pro sociální začleňování k projektu Sociálního centra v Toužimi. Bude následovat veřejné projednání a místní referendum. Tyto akce organizuje a financuje agentura. Pan Schierl – u stánku agentury byl, ale chyběly zde informace o městě, které tyto pracovnice neznaly. Odpověděl p. starosta – tato akce je plně v režii agentury, žádné informace o městě si pracovnice nevyžádaly. P. starosta osobně hovořil s pí Otajovičovou (lokální konzultantkou), nic nepožadovala (zápis ze zasedání zastupitelstva 3/2012 - datum zasedání: 9.8.2012.)“

To je již v době, kdy termín referenda je znám, kdy politici vyzývají místní občany, aby k němu přišli a rozhodli (Toužimské listy) a kdy je zřejmé, že občané města jsou onou hlavní silou, která o centru rozhodne. Toto možná nechtěně přiznává i Agentura, kdy v rámci informační kampaně pro výstavbu centra, jejíž „Součástí byla také uspořádaná anketa mezi občany města, jejímž cílem bylo zjistit potřeby obyvatel města Toužim, zlepšit přehled městských zastupitelů o vnímání jejich potřeb z hlediska poskytování sociálních služeb a zjistit jaké sociální služby jsou ve městě Toužim třeba.“

To znamená, že veřejnost, její potřeby a její vědomosti o sociálních službách, jsou vzaty do hry až v hodině dvanácté, poté, kdy je stav věcí akcelerován peticí, stanoveno datum referenda a kdy místní politici jsou již nejistými partnery.

Někteří z našich komunikačních partnerů mluvili v tomto kontextu o tom, že pracovníci Agentury bránili v tom, aby referendum bylo uspořádáno, že jej nechtěli. V Toužimských listech je spor mezi redaktorkou a iniciátorem petice o cenzuře v tomto periodiku. Nemáme dostatek času k tomu, abychom tato data ověřili, přesto jsme se rozhodli je zde uvést, protože poukazují na to, že veřejnost byla přehlížena, a že v lokalitě dosud přetrvává příběh o tom, že Agentura zde něco chtěla prosadit a my jsme se ubránili. Stejně tak panuje dodnes v lokalitě neinformovanost o tom, co vlastně mělo být postaveno.

Druhý příběh – příběh jazykový

V celé kauze referenda je mnoho různých motivů, které svědčí o nepochopení mezi občany, politiky a pracovníky Agentury. Zatímco otázky občanů jsou velmi jednoduché – pro koho je Centrum určeno nebo jak bude placeno, odpovědi místních politiků i pracovníků Agentury jsou svázány projektovými pojmy, které nejsou pro nezasevěné úplně pochopitelné. Jazyk úřední je jazyk šroubovaný, mnohdy nepřesný a matoucí. Na jednu stranu je Centrum

prezentováno jako Centrum pro všechny, ale na druhou stranu je prezentováno jako řešení problému soužití ve městě: „Zrušení projektu by byla obrovská škoda, vedení města se pustilo do práce, která může hodně pomoci v soužití ve městě. Zastavení aktivity může dlouhodobě oddálit řešení problémů občanů ve městě. Problém je nutné řešit. Toužimské Listy 5/2012“ Ale právě slova jako problém, sociálně slabí, sociálně vyloučení jsou v lidovém jazyce synonymem pro Romy. Proto ani Karlovarský deník, který informuje hned 7. září 2012 o výsledcích referenda není schopen tento rozpor překlenout: „Radnici se nepodařilo lidí přesvědčit, že má centrum pro sociálně slabé smysl. Odpůrcům vadilo, že je projekt vypsan jako pomoc pro Romy. Chtěli, aby bylo centrum pro všechny.⁹ Je to souboj o jazyk, o pojmy, které jsou úředníkům známé, ale v neúředním prostoru jsou tyto pojmy již obaleny různými významy, se kterými je nutné počítat. Nelze pracovat s jazykem nahodile tak, jak to předvedl ve výše zmíněném textu i v několika dalších pan místostarosta: „Centrum se klidně může jmenovat dům dětí a mládeže,“ argumentuje místostarosta Toužimi Roman Straka.“ Tímto způsobem nejsou občané informováni, ale mnohem více mateni.

I zde se ukazuje, jak podstatnou částí práce v kontextu sociální exkluze je práce s veřejností. Není důležité mít jen svůj jazyk pojmů pro odborné profese, ale velmi důležité je i mít jednoduché a hlavně jednoznačné pojmenování situace pro veřejnost.

Třetí příběh – příběh politický

Za celým protestem proti vybudování Centra stojí pan Petr Vlček. Od počátku je to transparentní protest jedné (posléze několika a poté mnoha) osob, který začíná otevřeným dopisem, požadavkem referenda a končí úspěchem – odstoupením obce od výstavby centra. O panu Vlčkovi mluvili všichni aktéři. Jeho obraz v rozhovorech byl zajímavý. Na jednu stranu bylo pochybováno o tom, že autorem celého procesu od dopisu k referendu je on. Na druhou stranu byl prezentován jako rasista. Důležité je, že nikdy nedošlo k osobnímu jednání mezi lokálním konzultantem a panem Vlčkem. Nejprve budu citovat z terénního deníku o setkání s panem Vlčkem. „Přišel v doprovodu podnikatele, který měl rasistické názory. Vyhraněné, ucelené a byl o své pravdě přesvědčen. Pohyboval se v šedé ekonomice, jak mezi řečí

⁹Zdroj:http://vary.idnes.cz/referendum-o-centru-pro-romy-v-touzimi-dy8-/vary-zpravy.aspx?c=A120907_174731_vary-zpravy_brm

vyplývalo, ale nic víc o něm nevíme. Po klidném úvodním proslovu a několika poznámkách odešel. Celé to dělalo dojem, že přišel hlídat, co pan Vlček pronese, ale také, kdo jsme my. Zřejmě byl spokojen tím, že jsme nepolemizovali s jeho názory, občas přitakal a tak mohl prostor opustit.“ Pan Vlček je muž, který žije v panelovém bytě, pracuje jako dispečer a je ženatý. V průběhu rozhovoru měl problematické názory na Romy, ale to bylo jen jednou ze součástí jeho uceleného názoru proti Centru. Druhou částí byly peníze. Ano, jeho argumentace, proč je proti Centru, byla o penězích, kdy mluvil o pochybách udržitelnosti Centra – otázka financování Centra po dobu pěti let. A také popisoval, že Centrum vzniká v areálu, který měl být odkoupen za velmi vysokou cenu. Tuto argumentaci o financích otiskl i místní tisk: Lidé toužimské radnici vyčítají, že se chystá utratit 25 milionů a pak každý rok 4 miliony na provoz centra. "Kvůli tomu koupí za 3,1 milionu korun zchátralý areál, který podle odhadu má cenu jen asi 1,3 milionu," diví se v periodiku Idnes Vlček. Místostarosta oponuje, že i na provoz získá město dotaci a 4 miliony korun vydá jen při krizové variantě a maximálně po dobu dvou let, kdyby nesehnala jiný zdroj peněz.^{10c} Zatímco problematikou financování Centra se zabývala i veřejná diskuze a odpověď na ni najdeme i v Toužimských listech, problematikou odkupu areálu se nikdo nezabýval. V rozhovoru pan Vlček popisoval, že jeho kolega volal majiteli areálu, který byl na prodej, že by jej koupil a byla mu nabídnuta mnohem menší cena, než je avizována jako kupní pro Centrum. Není vůbec možné prověřit pravdivost tohoto tvrzení, ale je to argument, který velmi vážně poškozuje místní politiky, protože naznačuje, že součástí celého procesu mohlo být korupční jednání.

Velmi zajímavou částí rozhovoru byla část o možnostech přivedení veřejných služeb. O možnosti kroužků pro děti, kultury... Pan Vlček vůbec nerozuměl logice existence a financování veřejných služeb pro obyvatele. Argumentoval, že Toužim vše má – ZUŠ, kroužky. Vůbec nepochopil, proč by Toužim mohla nabídnout i jiné možnosti. Domníváme se, že v tomto bodě přesně vystihuje řadového občana v lokalitě. V obci je bídná veřejná infrastruktura, která dlouhodobě znemožňuje čerpání veřejných prostředků pro veřejné služby. V současné době je pan Vlček zastupitelem, ale nikdo další z petičního výboru se do zastupitelstva obce nedostal. Je to jiné, než v obci Teplá, kde podobná aktivita vynesla protestující do zastupitelstva ve větším počtu.

¹⁰Zdroj:http://vary.idnes.cz/referendum-o-centru-pro-romy-v-touzimi-dy8-/vary-zpravy.aspx?c=A120907_174731_vary-zpravy_brm

Aktivity pana Vlčka neskončily po „úspěšném“ přerušení projektu Centra, ale v současné době pokračují např. stížností na ředitelku místní školy, Základní Škola a Mateřská Škola Toužim, p.o., podáním trestního oznámení na představitele radnice či stížností na Toužimské listy.

Interpretujeme pana Vlčka jako člověka, který chce ovlivňovat dění v obci. Zvedá kauzy, které přináší život na maloměstě a je jedno, zda jde o sociální centrum nebo o rekonstrukci náměstí nebo o místní školu. Jeho motivy nejsou úplně zřejmé, stejně tak se nám nepodařilo dohledat počátek jeho aktivit. V mnoha případech jsou dle našeho názoru jeho názory lehce zneužitelné. Z našeho pohledu je ale významným aktérem, který byl opominut v procesu činnosti Agentury.

Shrnutí:

- Je zarážející, že k celému procesu nemá Agentura podrobnou složku, která by umožňovala podrobnější analýzu. Domníváme se, že je důležité pracovat nejen s případy dobré praxe, ale i s těmi, kdy se věci nedaří.
- Veřejnost je velmi důležitým aktérem místní úrovně, přestože zrovna mlčí, nevyjadřuje se. Je důležité být transparentní a proaktivní po celou dobu procesu a informovat srozumitelně a v jazyce, kterému obyčejný člověk rozumí.
- Partnery pro spolupráci v lokalitě jsou i lidé, kteří jsou proti zájmům sociální inkluze. Domníváme se, že nepřizvání pana Vlčka do diskuze není strategické rozhodnutí, protože on vzápětí radil i osobám z Teplé, jak zastavit tamní projekt (a také tam se to podařilo)
- Uprostřed bitvy o referendum byl změněn lokální konzultant. Je nutné znovu zopakovat – úspěšný lokální konzultant.

6.2. Referendum - Teplá

„Obyvatelé Teplé na Karlovarsku v referendu konaném souběžně s parlamentními volbami odmítli stavbu centra služeb sociální prevence. Proti záměru se vyjádřilo 1006 lidí z celkového počtu 1103 voličů.“ (Zdroj: I dnes 26. 10. 2013)¹¹

Referendum ukončilo několikaleté úsilí zástupců místní samosprávy a také Agentury pro sociální začleňování o přivedení sociálních služeb do města.

Zde je chronologický přehled nejdůležitějších momentů tepelského referenda:

září 2012 – referendum o sociálním centru v Toužimi

červenec 2013 – přelepení dopravní značky obce nápisem Cikánská Lhota

12. 8. 2013 – zahájení sběru podpisů za vypsání referenda o sociálním centru

4. 9. 2013 – veřejné zasedání zastupitelstva, při němž bylo schváleno referendum

25. - 26. 10. referendum

Referendum v Teplé - deja'vu ?

Odpůrci výstavby sociálního centra se v Teplé zformovali ve skupině Tepelsko bez cenzury zhruba v polovině roku 2013, jejich činnost se soustředila především na facebookovou komunikaci. Z některých rozhovorů vyplývá, že ve městě byly šířeny i letáky. Informace o milionové investici do sociálního centra na veřejnost působila spolu s tím, že ve městě se v uplynulém roce rozšířil fenomén podnikání s nájemním bydlením pro lidi s nárokem na doplatek na bydlení. Do města se v této době sestěhovala řada Romů z okolních vsí, označených jako sociálně vyloučené lokality.

Lidé z Tepelska bez cenzury stáli pravděpodobně i za přelepením dopravního označení obce Teplá mystifikačním nápisem „Cikánská Lhota“. Starostka obce podala za toto přelepení trestní oznámení na neznámého pachatele a radikalizovala tak další k podpoře Tepelska bez cenzury.

¹¹ http://vary.idnes.cz/obyvatele-teple-v-referendu-odmitli-stavbu-socialni-centra-p4o-/vary-zpravy.aspx?c=A131026_182909_vary-zpravy_slv

Karel Herman, současný starosta, tehdy městský strážník v Toužimi zprostředkoval přenos organizačního know-how pro uspořádání referenda od tamějšího iniciátora Petra Vlčka.

Napříč politickými stranami vzniká petiční výbor, který 12. 8. 2013 vyhláší oficiální sběr podpisů za vypsání referenda o výstavbě sociálního centra. Petiční archy jsou uloženy v několika místních obchodech. Během dvou týdnů je sebráno přes devět set podpisů.

4. 9. se v místním kulturním domě koná řádné zasedání obecního zastupitelstva. Jedním z projednávaných bodů je rozhodnutí o referendu. Účast je vysoká, odhady hovoří o pětistech lidí (z celkového počtu cca 2500 voličů). Přítomna jsou média včetně České televize. Zastupitelstvo přijela podpořit také starostka Obrnic, která je považována za příklad političky, jež úspěšně bojuje proti sociálnímu vyloučení. Shromáždění ji doslova vypískalo. Členové zastupitelstva jsou pod poměrně velkým tlakem přítomné veřejnosti-davu a schvalují návrh na vyhlášení referenda o výstavbě sociálního centra. „Zastupitelé města by se měli stydět za to, že neustáli křik a tlak davu a po dvou letech, kdy se stavba sociálního centra v zastupitelstvu odhlasovala, se veškeré práce na něm musely zastavit.“ (bývalá starostka, Parlamentní listy, 5. 4. 2014)¹²

V mezidobí (mezi zasedáním zastupitelstva a termínem referenda) zorganizuje obec spolu s Agenturou další setkání s veřejností, tzv. Kulatý stůl: „svolávala to starostka, snažili se spolu s Agenturou, jejíž právníci jí radili, jak počítat podpisy (v petičních arších), aby se referendum nekonalo...“ (místostarosta K.)

Referendum se koná ve dnech 25. - 26. 10. v termínu předčasných parlamentních voleb. Z celkového počtu 1103 voličů, kteří přišli k referendu (cca 45% všech voličů), jich 1006 hlasovalo proti výstavbě centra.

Projekt byl ukončen, uskupení Tepelsko bez cenzury kontinuuvalo v kampani proti radnici (zejména osobě starostky) a plynule přešlo v kampaň volební. V rámci několika politických uskupení se Tepelsko bez cenzury dostává v září 2014 na radnici, volí si svého starostu a získává místa v Radě.

¹² <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Starostka-Teplo-Je-treba-zmenit-system-vyplaceni-socialnich-davek-314056>

Nové vedení obce tak stvrzuje odmítnutí práce Agentury na území města. Končí terénní programy, plnění cílů vzniklé Koncepce prevence a bezpečnosti ve městě.

Kde se stala chyba?

Během našeho terénního šetření jsme se všech dotčených aktérů vyptávali na referendum o stavbě sociálního centra. Získali jsme mnohohlasou výpověď, ze které vyplývá, že příběh referenda v Teplé má řadu podob, postav i poselství. Bylo by velkým zjednodušením traktovat celou událost jako rasismus, či plebiscit o vztahu bílé většiny k Romům.

Domníváme se, že klíčem k porozumění tomu, co se v Teplé vlastně stalo, jsou především vztahy a události mezi tzv. bílými lidmi. Město Teplá trpí vysokou nezaměstnaností, která je výsledkem předchozího nepříznivého vývoje (viz kapitola – odsun německých obyvatel, vznik státních statků, privatizace, neuskutečněné církevní restituce). Sociální struktura v místě je charakteristická vysokou sociální nerovností. Na jedné straně tu řada lidí žije na hranici chudoby, na straně druhé jsou zde lidé s vysokými příjmy ze zemědělského a lesního podnikání, které je možno nazvat tepelskými oligarchy. Ti mají nejenom peníze, ale i politický vliv. V místě je běžná prekarizovaná práce. Také je zde přítomný pocit sociální úzkosti, strachu ze sociální devalvace, způsobené vzrůstem obchodu s nájemním bydlením.

„...během roku a půl se stáhli nepřizpůsobiví z vesnic, mladí lidé odsud odchází, neseženou tu práci. Ty prázdné baráky skupují podnikatelé (místní člověk) a ubytovávají tam ty nepřizpůsobivé.“ (současný starosta)

Vstup Agentury do Teplé a snaha instrumentalizovat sociální situaci byla jednoznačně vnímána jako ohrožení stávajícího systému nerovnosti. A společnost, včetně těch slabých a nerovností postižených se semklo okolo těch, kteří vhodně spojili práci Agentury se vzrůstajícím pocitem sociální deklinace jejich města a poukázali na viníky – sociálně slabé a ty, kteří se živí tím, že jim za státní peníze pomáhají, nebo na nich vydělávají.

"Od roku 2011 je Teplá vyhlášena za sociálně vyloučenou lokalitu. To vyvolalo pokles cen nemovitostí, které jsou na Tepelsku neprodejné. Navíc se k nám přistěhovaly tři stovky sociálně slabých lidí. Polovina z nich nepochází z Tepelska. Nechápu, proč radní dělají z takového historického místa, jako je Teplá a její národní památka Klášter premonstrátů,

lokalitu pro sociálně vyloučené lidi..." (Jan Rada, člen Tepelska bez cenzury, syn zemědělského podnikatele, Idnes, 8. 8.2013)¹³

Pojem sociálně vyloučená lokalita, který je běžně užíván jako odborný termín sociální práce, který začal v Teplé žít vlastním životem. Ač se ve vstupní analýze Agentury vztahuje tento pojem pouze k osadám s panelovými domy, které se nacházejí mimo samotnou Teplou, v diskursu odpůrců sociálního centra se termín sociálně vyloučená lokalita stává označením, které může vládní autorita použít takřka libovolně. Sídlo, které je opatřeno tímto označením, pak funguje (jakoby následkem uděleného „titulu“) ve zvláštním, s normálním životem a perspektivou neslučitelném režimu.

„Mě jde hlavně o to, že jste z Teplé a okolí udělali za přispění vládní agentury sociálně vyloučenou oblast. (...) Také místní podnikatelé by se měli zamyslet nad tím, pro koho budou podnikat, až lidičky co už nyní pracují mimo naši vyloučenou lokalitu a ti, kteří si dokážou práci a bydlení sehnat jinde odejdou a z *uměle vytvořené vyloučené oblasti se stane právě ta rezervace*, o které tady jednou někdo psal.“ (současný starosta, FCB Tepelsko bez cenzury, 12. 8. 2013)¹⁴

Na posun v porozumění termínu sociální vyloučení poukázala později, s půlročním odstupem od referenda i starostka. Snažila se pojem sociální vyloučenosti zasadit do širších souvislostí. Tu podle starostky způsobuje zejména to, že lidé v Teplé mají nízké vzdělání a žijí v kraji, kde je dlouhodobá strukturální nezaměstnanost.

„Ano, město Teplá má punc sociálně vyloučené lokality. Mne osobně velmi mrzí, že mnoho občanů neví, co tento pojem vlastně znamená. Mnozí se domnívají, že jsou to Romové žijící v naší lokalitě. Už si neuvědomují, že jsou to i nezaměstnaní, občané, kteří mají znevýhodněnou pozici na trhu práce, malý počet zaměstnavatelů v naší lokalitě. To, že Teplá je sociálně vyloučenou lokalitou, je tak pravda, ale spíš je to z toho důvodu, že jsme obcí v Karlovarském kraji, který je celkově ve srovnání s ostatními kraji na republikové úrovni tím místem, kde je velká nezaměstnanost, nejnižší mzdy, nejnižší úroveň vzdělání, a to odráží

¹³ http://zpravy.idnes.cz/stavbe-centra-pro-socialne-slabe-chteji-v-teple-zabranit-referendem-1p2-domaci.aspx?c=A130808_1961523_vary-zpravy_slv

¹⁴ <https://cs-cz.facebook.com/tepelskobezcenzury>

množství nových pracovních příležitostí v této oblasti.“ (bývalá starostka, Parlamentní Listy, 5. 4. 2014)¹⁵

Její vyjádření lze však vnímat jako pláč nad rozlitym mlékem, to že lidé pojmu sociální vyloučení rozuměli jinak, bylo patrné již v dřívějších vyjádřeních jejích politických protivníků a také z událostí kolem referenda v Toužimi.

„2013 – přes ASZ a A.Otajovičovou přišla dotace - na účet – přestavba dílen, inženýrské sítě, hřiště na florbal... Rok před tím přišly peníze do Toužimi – tam to dopadlo referendem – upozornila jsem starostku, že podobný vývoj bude i u nás. Starostka to podcenila.“ (paní L., bývalá zastupitelka a učitelka v ZŠ)

Nepoužitelnost pojmu sociálně vyloučená lokalita, ale pravděpodobně i samotného přívlastku sociální činí otevřenou veřejnou debatu velmi obtížnou. V lidovém porozumění slovo „sociální“ znamená „určené cikánům a těm, kdo jsou z nich živi“. Stejně jako v Toužimi měli lidé velice malou představu o financování a udržitelnosti veřejných služeb. Těžko také chápali, jakým způsobem by dané služby mohly zlepšit život v jejich městě.

„Není tu jediné hřiště pro větší děti, nikdo z nich nepochopil, že ty věci měly sloužit všem; moje dcera se mě třeba ptala, proč se tak biju za to centrum, když ty černý tam stejně nebudou chtít chodit a já jí říkala – oni tam nebudou chodit, ale ty ostatní děti, místo aby si píchaly pervitin¹⁶ v parku, tak si budou pinkat tady na hřišti u školy, no nikdo to nepochopil.“ (paní L., bývalá zastupitelka a učitelka v ZŠ)

Stejně jako starostka, podcenila „emic“ perspektivu tepelských i toužimských občanů také Agentura pro sociální začleňování. Mít intelektuální převahu a zákon na své straně jaksi nestačilo. Agentura částečně sklídila negativní plody práce českých politických elit i médií, které často hájí své vlastní zájmy a sociální problémy překrývají nesrozumitelným jazykem projektového ptydepe. Udržují tak občany ve stavu politické dřimoty. Hlas probuzeného lidu se pak v Toužimi i Teplé ozval s nezvyklou silou:

¹⁵ <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Starostka-Teple-Je-treba-zmenit-system-vyplaceni-socialnich-davek-314056>

¹⁶ Motiv drogové závislosti se v našem šetření vyskytoval poměrně často, a často jako „reálná“ protiváha uměle „nafouknutého“ problému s Romy. Radnice bude patrně o zřízení nízkoprahového zařízení pro děti usilovat i v tomto volebním období. Po té, co byla vrácena čtrnáctimilionová dotace na sociální centrum, o němž rozhodlo referendum, rozpoutané lidmi, kteří jsou v současnosti ve vedení města.

„Kritizujete občany, že nechodí na veřejná zasedání zastupitelstva, nečtou zápisy z nich a ani Tepelský zpravodaj. Přesně takto to bylo před rokem u nás v Toužimi. Že by byli občané všude zhruba tak stejní? Třeba mají úplně jiné a důležitější starosti! Vy možná žijete pouze politikou a politikařením, ale obyčejní lidé se nejdříve starají o své rodiny... „ (Petr Vlček FCB, 23. 8. 2013)

7. Odchod ASZ, předání agendy, dění v obcích po ukončení spolupráce

Na tomto místě lze shrnout to, co bylo vysloveno výše v textu. Vývoj v obou městech můžeme pouze rekonstruovat dle našich zjištění, nemáme v podstatě žádné závazné prameny – strategie, dokumenty, jasná sdělení. S jistou nadsázkou lze působení ASZ v obou obcích popsat jako hru, která mohla zpočátku vypadat jako nezávazný flirt, ale později se vymkla a stala se bojem o mnoho. Každý, kdo se s Agenturou „zapletl“, riskoval ztrátu pozic. Někteří o ně skutečně přišli a někteří je ustáli za cenu jistého sebezapření. Jsou zde i morální vítězové – ti kteří dali Agentuře najevo, že její hra je „falešná“ a proti lidu. Užití dramatické metafory pro popis není na tomto místě nahodilé. V obou místech v podstatě schází „prozaický“, zcela konkrétní popis toho, co se dělo tehdy a co se děje od té doby. Dokonce i nositelé projektů odmítají tyto projekty dát do souvislosti s Agenturou – děly se dříve, dějí se dnes. Nejviditelnější m výsledkem je otevření sociálního centra v Dobré vodě. Je ale otázkou, jestli tento projekt může být považován za plnohodnotnou náhradu odmítnutého sociálního centra v Toužimi a inkluzivní praxi. Je na místě podotknout, že ani na otevírání tohoto centra nikdo o Agentuře ani o plánovaném centru nemluvil a nevztáhl tuto událost do souvislostí. Jak už bylo zmíněno, nejčastějším postupem, jak lidé dramatické události zpracovali, je vytěšnění a zapominání.

7.1. Situace v Toužimi

Referendum, ve kterém došlo k odmítnutí projektu na výstavbu nízkoprahového sociálního zařízení, se v Toužimi konalo dva roky před komunálními volbami. I díky tomu, zdá se, nezpůsobilo tak prudkou změnu v lokální politice. Radnice obnovila náměstí a umožnila občanům v klidu zapomenout na vzrušující atmosféru okolo plebiscitu. Starosta se od působení Agentury nedistancuje, na druhou stranu neuvedl žádný příklad výsledku jejího působení v místě. Prokazatelně zde byla jako důsledek spolupráce města a Agentury zřízena Městská policie. Její pracovníce ale například o úloze Agentury v době jejího zrodu neví vůbec nic.

V době našeho šetření vrcholilo drama okolo radnicí vydávaných Toužimských listů, do nichž má zákonem zaručený přístup opoziční zastupitel Petr Vlček. Publikoval zde několik kritických textů, které dovedly radnici k rozhodnutí ukončit vydávání celého periodika. Tuto událost lze také zahrnout mezi dopady působení Agentury, i když patrně

nezamýšlené. Záměr Agentury vytvořil v místě politickou opozici, která svým způsobem ohrožuje stávající pořádky.

Rozhodně nebylo možné získat od představitelů města jakékoli jasné informace o exit strategii či předání agendy.

Podobně tomu bylo i v místních školách. Ředitelka speciální školy se vymezovala přímo proti Agentuře a čemukoli, s čím je tato spojená. Ředitelka základní školy se k záměrům Agentury hlásila, popírala však jakoukoli spojitost mezi tehdy vytvořeným strategickým plánem a činností školy v současnosti.

Podobná zjištění jsme získali i v Českém Západu. Běží zde řada projektů na podporu sociálního začleňování, ale pracovníci organizace spojitost s lokálním partnerstvím opakovaně odmítli. Poukazují na to, že projekty začaly často dříve, než Agentura do oblasti přišla.

7.2. Situace v Teplé

V Teplé referendum o nízkoprahovém sociálním centru přepsalo politickou mapu. Na radnici se dostali odpůrci spolupráce s Agenturou, a tento odpor byl jejich politickým programem. Na otázky týkající se exit strategie či předávání agendy jsme získali odpovědi o tom, že úřad byl při jejich vstupu na radnici prázdný, bez dokumentů. Žádné jednání s Agenturou dle rozhovorů s místními politiky po volbách neproběhlo.

Ve škole jsme se nedostali k nikomu, kdo by měl v současnosti na starosti agendu sociálního začleňování. Paní L., učitelka a bývalá zastupitelka, která byla účastnicí lokálního partnerství, pouze popsala, že se odmítla spolupráce s novou radnicí účastnit, protože cítila ztrátu důvěry vyplývající z agresivně vedené volební kampaně a referenda. Jako jediná zmínila vzdálenou podporu vykonávanou v době konání referenda A.Otajovičovou. Ve škole jako učitelka končí a na žádnou činnost vyplývající z lokálního partnerství nenavázala.

Bývalá starostka spojovala svůj konec v komunální politice s politikou inkluze. V současné době přemýšlí o odchodu z města a dokonce se po volbách vzdala svého zastupitelského mandátu.

Stejně tak ukončení účasti ve vzniklých iniciativách konstatoval pan H., autor Koncepce prevence kriminality, policista a učitel v ZUŠ.

Oproti programovým prohlášením na adresu Agentury, její činnosti i těch, kdo s ní v Teplé spolupracovali, je v místě možné detekovat i jisté známky oživení zájmu o témata sociálního začleňování. Radnice obnovila sociálně-preventivní komisi, která oslovila další partnery s žádostí o spolupráci (Kraj, Český Západ). V době, kdy probíhalo evaluační šetření, vypadala tato spolupráce zatím neurčitě.

7.3. Budoucnost lokalit

V rámci svého krátkého místního šetření jsme se stali svědky dvou událostí. Na obou byly přítomny ministryně, na obou byli přítomni církevní hodnostáři, starostové obou obcí, místní občané.

První událostí a také prvním dnem v terénu bylo slavnostní otevření Centra sociálních služeb v Dobré Vodě – sociálně vyloučené lokalitě obce Toužim. Bylo zde otevřeno centrum, které vytváří zázemí pro činnost Českého Západu a znamená také možnost aktivně působit v dalších tepelských lokalitách. Neumíme posoudit, zda bude Centrum ve svém výsledku posilovat spíše inkluzivní nebo exkluzivní procesy, neboť bude i nadále svými službami udržovat lidi v odlehle oblasti. Bylo by dobré tomuto tématu věnovat pozornost, ve spolupráci s MPSV. Každopádně je otevření Centra obrovskou změnou pro celou oblast.

Druhou událostí, která naopak náš pobyt v terénu symbolicky uzavírala, bylo otevření obnovené části kláštera v Teplé. I zde vzniká za pomoci veřejných evropských zdrojů Centrum – sociálně kulturní. Mimo jiné to znamená, že toto centrum musí být naplněno činnostmi, to znamená možnou spoluprací s městem Teplá a jeho občany. Přestože se nejedná, jako v prvním případě o sociální služby, k tradici místního řeholního života tato činnost patří. Bude zajímavé, jakou změnu tato událost vnese do obce Teplá a jeho okolních lokalit.

Zdá se nám, že církevní potenciál, který umožňuje – v prvním případě financování sociálních služeb skrze místní klášter Trapistů, nebo v druhém případě skrze prostor Premonstrátů, mění opět charakter lokality. Doporučujeme vládní Agentuře našeho sekulárního státu tuto skutečnost citlivým způsobem respektovat.

8. Závěrečná doporučení

Za klíčové události v obou lokalitách považujeme referenda o výstavbě sociálních center. Skrze jejich ne/úspěch je podle zaměření aktérů hodnoceno celé období činnosti Agentury. Některé myšlenky či projekty s Agenturou spojené byly zcela odmítnuty. Zdá se však, že s postupem času, který hojí staré rány, jsou některé z nich pomalu oprašovány – komise prevence kriminality, myšlenka na dětské centrum... Z tohoto důvodu je možné hodnotit práci Agentury v obou lokalitách jako přínos. Nemůžeme rozhodně napsat, že došlo k velkému pochybení, které vedlo k referendu a zastavení činnosti v lokalitách. Zdá se nám, že se sešlo

více faktorů, které do sebe v určitý čas nešťastně zapadly a společně s jejich přehlédnutím na počátku přispěly k akceleraci událostí. Zároveň je nutné napsat, že mnoho z aktivních partnerů Agentury, tvůrců inkluzivní politiky na místní úrovni, se po referendu úplně stáhlo z veřejného prostoru, někteří byli nuceni změnit zaměstnání, někteří uvažují o odchodu z lokality. Je otázkou, jestli Agentura má nějakou (definovanou nebo nedefinovanou) odpovědnost za tyto partnery. Zatímco pracovníci Agentury z lokality odejdou, tito partneři na místní úrovni zůstávají.

Doporučit Agentuře užití vhodných postupů na základě zkušenosti v Teplé a Toužimi rozhodně není snadné. Na výsledné situaci se podepsalo více vlivů a Agentura mohla kontrolovat menšinu z nich. Na druhou stranu se ukázalo, že řadu situací, které vzniknou v místě působení, lze předjímat již na státní-vládní úrovni a chce-li Agentura vystupovat jako důvěryhodný partner v místě, musí se i na úrovni celostátní chovat konzistentně s tím, co říká svým lokálním partnerům. Některé problémy vznikly v místě jako následek situací, které byly zcela mimo vliv Agentury, přesto měly dopad na její úspěšnost. I z takových situací je třeba se poučit a zahrnout je do strategických úvah o další práci Agentury.

8.1. Doporučení – meziresortní úroveň

- Pokud Agentura coby součást Úřadu vlády nemá **možnost ovlivňovat kritéria výběrových řízení** na řešitele výzkumů, respektive v rámci hodnocení kvality jejich práce, ale zároveň se na výsledky této práce musí v terénu spoléhat, vnímáme to jako významný rizikový faktor jejího působení.
- **Znalost kontextu lokality** – v obou případech hrál širší (zejména historický, ekonomický, sociální, právní) kontext daleko větší úlohu, než mu bylo přisuzováno na základě postupů Agentury. Vstupní analýzy by se měly pečlivěji opírat o analýzy dokumentů (odborných studií, archivních materiálů, regionálních periodik). Tyto mohou být zdrojem informací o řadě sociálních vzorců, které jsou přítomny v místě, aniž by je „návštěvník“ z jiné oblasti pochytil na základě přímého dotazování v terénu. Doporučujeme propojení výzkumných dokumentů, analytických textů o jednotlivých lokalitách z jednotlivých resortů (GA ČR, univerzity, MPSV, MŠMT...).
- **Šedá ekonomika/kriminogenní faktory** – V lokalitě někteří místní podnikatelé (z nichž někteří mají zastupitelský mandát) využívají různé formy šedé ekonomiky.

Respektive, šedá ekonomika v místě dominuje. Pokud se toto nezmění, není možné v oblasti zaměstnanosti změnit takřka nic. Tyto procesy byly lokálním konzultantem opomenuty, možná je přesnější napsat, že nevíme, jestli má Agentura nějaký mandát o těchto procesech na meziresortní úrovni jednat. Soudíme, že je nutné o těchto lokálních procesech informovat ne ministerské úrovni na meziresortním jednání, protože samotná práce na lokální úrovni žádnou změnu nepřinese. (je to jasný projev širšího procesu oslabování státu – v tomto území více patrným, protože započatým o několik dekád dříve než ve zbytku republiky).

- **Vzdělávací systém a inkluzivní procesy** jsou plně pod kontrolou místních zřizovatelů a ředitelek škol. Proinkluzivní nástroje neziskového sektoru jsou více či méně trpěny, o hlubší spolupráci není ze strany škol zájem. Domníváme se, že je nutné spolupracovat s MŠMT na změně systému hodnocení škol (statutu školské inspekce), neboť kontrolní mechanismy jsou plně v rukách starostů, z nichž mnozí rozhodují o školách na základě vztahů a nikoli na základě odbornosti. Domníváme se, že stát nemá v současné době žádný mechanismus, jak odborně působit na školská zařízení na místní úrovni.
- **Koordinace aktivit/spolupráce MPSV a Agentury** – V Toužimi se Agentura snažila vybudovat sociální centrum ve městě. Sociální centrum za pomoci dotací MPSV bylo vybudováno ve vyloučené lokalitě a otevřeno paní ministryní. Je opravdu shoda mezi MPSV a Agenturou, zda vybudované centrum ve vyloučené lokalitě je proinkluzivní? Je nové centrum náhradou za neuskutečněné, nebo jde o jinou koncepci? Jinými slovy, vybudování centra jinde zpochybňuje celou činnost Agentury v lokalitě a ukazuje na nejednotnost přístupu různých složek k sociální inkluzi.
- **Obchod s chudobou nemusí jen být negativní** – doporučujeme meziresortní studii o obchodu s chudobou, protože v Toužimi se touto aktivitou podařilo lidem ze sociálně vyloučené lokality nenásilně přestěhovat do města a rozhodně nelze tento jev prezentovat jen negativně jako obohacení majitele domu. Tyto aktivity mohou být velmi důležité pro další uvažování o sociálním bydlení.

8.2. Doporučení organizační úroveň

- **Rozdílnost lokalit** – zahrnutí dvou poměrně odlišných lokalit do jednoho projektu Agentury bylo zpochybňováno již v minulé evaluační zprávě. Agentuře díky zdvojení práce vzniká řada obtíží. Které se projevují „plíživým“ způsobem.
- **Změna lokálního konzultanta** – pro celou situaci jednoznačně přitěžující okolnost, hodnocena místními jako znevažování celé spolupráce: „My chápeme, že sem zase pošlou mladého člověka, aby se to naučil, protože ten původní už to uměl a odešel výš. To oni prostě musejí někde začít.“ Doporučujeme, aby lokální konzultant byl neměnnou složkou lokálního partnerství, pokud by změna byla opravdu nutná, je nutné ji velmi srozumitelně vysvětlit všem partnerům.
- Opakovaně jsme zaslechli také poznámku o **věku/mládí lokálního konzultanta**. Zvláště ve vesnických sídlech to může spolu ve spojení se škrobeným naučeným slovníkem na lidi působit jako projev přezíravosti.¹⁷
- **Načasování vstupu do lokality** – je dobré pracovat s pomyslným volebním cyklem. Politické elity zodpovědné za implementaci politiky sociálního začleňování se střídají a nejsou zcela přesvědčené o nutnosti navazovat na práci svých předchůdců.
- **Neexistence materiálů Agentury o odchodu z lokality, o referendu, podrobné záznamy z jednání...** To, co je běžné v sociální práci zde naprosto chybí – podrobné záznamy, které slouží jako podklad k supervizi, reflexi činnosti, k metodickému vedení lokálního konzultanta. Například existuje videozáznam o celém veřejném zasedání v Teplé, nerozumíme, proč není v archivu Agentury, protože tento materiál v sobě skrývá obrovský metodický potenciál. Doporučujeme změnit interní vedení dokumentace směrem k hlubšímu a podrobnějšímu záznamu činnosti lokálních konzultantů tak, jak je v sociální práci a sociálních vědách běžné a vytvořit archiv dokumentů z lokalit.

¹⁷Zároveň je nutné – stejně jako v minulé evaluační zprávě vyzdvihnout práci Saši Oláha jako lokálního konzultanta. Byl i po tak dlouhé době hodnocen jako kvalitní pracovník a opravdu i z našeho pohledu vykonal mnoho dobrého. Poslední věta k jeho osobě, je škoda, že jeho reflexe lokality, práce, nejsou zaznamenány a využity k další činnosti Agentury. Domníváme se, že situace v obou lokalitách byla jedinečná, ale nemusí být poslední takovou situací, pokud Agentura se bude i nadále věnovat venkovským sídelním uskupením.

- Nositelem mnoha projektů, které se v lokalitě dějí je krajský úřad (různé odbory). Pokud jde o Karlovarský kraj, úředníci upozorňovali na to, že se nemohou účastnit všech lokálních partnerství (vzhledem k počtu lokalit je to naprosto srozumitelný požadavek). Doporučujeme proto **vytvořit krajskou lokální síť**, která bude shrnovat pro tyto úředníky zprávy z jednotlivých lokalit a zároveň koordinovat spolupráci na této úrovni.
- **Oddělenost „vědy a praxe“** - V obci Teplá probíhá dlouholetý etnografický výzkum, jehož autoři již popsali mnoho důležitých bodů, o kterých výše píšeme. Je škoda, že ze strany Agentury, ale ani etnografů neproběhla nějaká dohoda o spolupráci.
- **Rozpor mezi kritikou na státní úrovni a spojenectvím na lokální úrovni** - Specifickým případem budování spojenectví je politika Agentury ve věci školní inkluze. Pokud na státní úrovni vystupuje ředitel Agentury s jasným stanoviskem, že speciální školy je třeba zrušit, na lokální úrovni je těžké vytvářet s ředitelkou speciální školy lokální partnerství. Místní školství je díky současné právní úpravě zcela v gesci místních samospráv a hlavní slovo při jmenování ředitele má starosta. Osoby ředitelů a ředitelky jsou v malých sídlech součástí místní elity, mohou mít na dění v obci velký vliv. Pokud je proti nim bojováno na státní úrovni, jejich motivace ke spolupráci je nulová. V tomto ohledu je nutné, aby Agentura opravdu prezentovala stanoviska, která jsou domluvena napříč resorty. Je logické, že na státní úrovni může a měla by zastávat názor a ovlivňovat různé přístupy ministerstev, ale tyto názory není dobré prezentovat jako názor Agentury, protože na místní úrovni snižují možnost dohody a oslabují participativní povahu procesů lokálního partnerství.
- **Community policing** – policie (městská i police ČR) je v Toužimi nezpochybnovanou a uznávanou složkou na místní úrovni. Přispívá k tomu znalost policistů/tek, jejich činnost (vedení různých kroužků), preventivní akce na školách. Bylo by dobré více spolupracovat v MV ČR a podpořit nerepresivní aktivity policejních složek na místní úrovni.

8.3. Doporučení – místní úroveň

- Pokud lokální konzultant je nucen souběžně v lokalitě pracovat (vytvářet lokální partnerství) a zároveň zpracovávat vlastní vstupní analýzu z důvodů nekvalitní

původní externí analýzy, nejen že to zpomaluje postup práce v lokalitě, ale je to vnímáno na místní úrovni jako **neprofesionální vstup do lokality** – oni o nás nic nevědí.

- **Participativní přístup** - Je otázkou, nakolik funkční je technika spolupráce v pracovních skupinách. Vícečlenné nehierarchické domlouvání společného postupu mnoha partnerů ne každému vyhovuje a ne každý jeho dynamice dobře rozumí. To, co dobře chápou pracovníci neziskového sektoru je často nesrozumitelné (a z rozhovorů to opakovaně vyplývalo) zástupcům příspěvkových organizací. Čekají na uloženou povinnost a neumí být nositelem iniciativy. Velmi často jsme z jejich strany slyšeli, že se na setkání nic nedohodlo. Na druhou stranu lidé z neziskových organizací mluvili o tom, že jsme sladili slovník. Toto ale pro zástupce na úrovni ředitelů škol, městských sociálních pracovníků není výsledek setkání. Považujeme proto za nutné, metodu setkání srozumitelně a pečlivě vysvětlit.
- **Slovník Agentury** – jak bylo výše několikrát zmíněno, vést otevřenou debatu o politice sociálního začleňování je v současnosti velký problém. Běžně dostupné termíny jsou „zamořené“ a obtěžkané řadou sdílených pejorativních významů. Přesto se bez jisté práce na oboustranně (běžné veřejnosti i odborníkům) srozumitelném slovníku práce Agentury do budoucna neobejde. Je třeba jednoznačné dohody o tom, jak používat pojmy (či jejich vhodné náhrady) jako je sociální vyloučení, etnicita, sociální služba... Jejich užití by také mělo být pokud možno konsistentní.
- **Práce s veřejností** – doporučení navazuje na předchozí. Příklad zkušenosti s Toužimí a Teplou jasně ukazuje, že cílovou skupinou v lokalitě nejsou „jen Romové“, nebo „jen sociálně vyloučení“, ale cílovou skupinou je v podstatě celá komunita v lokalitě, v níž Agentura usiluje o iniciaci a podporu procesů sociálního začleňování. S ní je třeba vést skutečný DIALOG o iniciované změně.
- **Spolupráce a spojení** – v Teplé jsme opakovaně slyšeli přirovnání o tom, že Agentura „vsadila na jediného koně“ (který se pak uštval). Vnímáme to jako širší problém – spojení a spolupráci je třeba navazovat na daleko širší bázi (místní veřejně činní lidé – nejenom politici, názoroví vůdci, vedoucí dětských kroužků, církevní struktury). Spojení je třeba budovat také vertikálně – na úrovni vyšších samosprávných celků – především krajů a jejich odborných složek (odbor prevence,

sociálního začleňování, školství, česká školní inspekce). To vše jsou kapacity budované a zajišťované státem, je na místě, aby se s nimi Agentura spojila a mohla využít jejich potenciál. Jinými slovy čím hustší je spojenecká síť, čím různější aktéři v ní jsou, tím je pevnější.

- **Jednat i s „nepřítelem“** – Je zarážející, že s hlavním strůjcem referenda v Toužimi nikdo ze strany Agentury nejednal. Pokud by byl přizván k jednání, určitě by bylo možné pozměnit sílu akce v Teplé, neboť pan Vlček byl hlavním rádcem tamních aktivistů. Pokud chce být agentura úspěšná v lokalitách, musí jednat s každým, kdo je aktivní ať již v pozitivním směru nebo negativním – obojí je v lokalitě nositelem změny.
- **Instrumentální jednání** – zdá se nám, že jednání lokálních konzultantů je velmi svázáno jednotnou metodikou a jejím striktním dodržováním. Pokud se ale toto jednání setká s odlišností, neumí na ni adekvátně reagovat. Domníváme se, že by mnohem více měli pracovníci Agentury respektovat místní kulturu, zvyklosti, ale i místní aktéry a nepoužívat jen odborný jazyk nebo odvolání se na vládní strategie, případně vládní mandát. To vyvolává dojem, že my z Prahy jsme Ti experti, ti dobří, kteří přinášejí osvětu, ale zároveň se tím konstruuji hranice a vzniká dojem nepřátelství. Je třeba najít schopnost pracovat i s lidmi, kteří jsou v pozicích místních elit, ale nemají dostatečné vzdělání, případně je jim otázka sociální zcela vzdálena. Voláme po srozumitelnosti, pomalosti a selském rozumu.